

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
Факультет харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Денна форма навчання
Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
Г. П. Складар
(підпис, ініціали та прізвище)
« ____ » _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Розвиток туризму в Київській області: стан та перспективи»

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Козоріз Юлія Михайлівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник доцент Карпенко Ніна Миколаївна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2020

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В	
КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	6
1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні	6
1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні.....	16
1.3 Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної	
діяльності.....	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В	
КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	37
2.1 Організація туристичної діяльності в регіоні	37
2.2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні	47
2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні	60
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

У сучасному глобалізованому світі галузь туризму набуває все більшого розвитку і генерує все більше доходів. Кожна країна унікальна і має свою особливу привабливість в очах потенційних туристів.

Туристична галузь у Київській області має всі передумови для потужного розвитку та входження в цивілізований світовий ринок послуг за умови врахування тенденцій та принципів інноваційного розвитку. Туристична Київщина наразі асоціюється з переважно природними пам'ятками, історичними, культурними, духовними та гастрономічними об'єктами. В сучасних умовах туристична сфера сприяє розвитку економіки, розвиваючи галузі промисловості та сільського господарства, торгівлі, будівництва, зв'язку, виробництву товарів широкого попиту, сприяє зайнятості населення, зростанню потенційного та реального валового внутрішнього продукту країни, є вагомим джерелом валютних надходжень та засобом забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу країни та регіону. Туризм визнаний пріоритетним напрямом розвитку економіки нашої країни, що й зумовлює актуальність дослідження ресурсних можливостей, особливостей, сучасних тенденцій та перспектив розвитку туристичної діяльності в регіонах України.

Теоретичною базою дослідження регіональних особливостей розвитку туризму стали праці Бейдика О.О. [8], Брича В.Я. [10], Карпенка Ю.В. [30], Кифяка В.Ф. [32], Любіцевої О.О. [38], Матвійчук Л.Ю. [40], Поливач К.Л. [46], Поколодної М.М. [45], Пуцентейла П.Р. [51], Школи І.М. [53], Скляра Г.П. [49; 54] та ін.

Значний інтерес для дослідження становлять наукові здобутки, присвячені особливостям організації інфраструктури туризму, що мають місце в працях Бутка М.П., Гірняк Л.І., Глаголи В.А., Мархонос С.М., Нагорського В., Турло Н.П. та ін. [11, 16, 39, 42].

Метою роботи є оцінка сучасного стану туризму в Київській області, а

також визначення напрямів покращення стану розвитку туристичної сфери регіону.

Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних взаємопов'язаних завдань:

- виявити та оцінити соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні;
- провести аналіз природно-ресурсної бази розвитку туризму в регіоні;
- дослідити історико-культурні ресурси туризму в регіоні та вивчити їх територіальну організацію з метою ефективного та раціонального використання;
- оцінити організацію туристичної діяльності в регіоні;
- дослідити стан туристичної інфраструктури в регіоні та оцінити її вплив на туристичну галузь;
- розробити напрями покращення стану розвитку туристичної сфери регіону.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку туристичної галузі у Київській області. Предметом дослідження є чинники, сучасні тенденції, проблеми та основні напрями удосконалення розвитку туризму в Київській області.

Основними методами дослідження є: теоретичний, експертний, порівняльно-описовий, системно-структурний, картографічний. Крім того, використано діалектичний метод щодо вивчення сутності організації туристичної діяльності та інфраструктури туризму в регіоні; логіко-аналітичний метод та статистичний аналіз – для дослідження кількісних туристичних показників; графічний метод – для створення графічного зображення та схематичного подання теоретичного матеріалу; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретико-методичних узагальнень та формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти Законів України «Про туризм», «Про охорону культурної спадщини», Постанов Кабінету Міністрів України «Про занесення об'єктів

культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», «Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України»; матеріали Державного реєстру національного культурного надбання; матеріали офіційних сайтів Управління культури, національностей та релігії Київської ОДА, Управління інфраструктури Київської ОДА, Управління промоції та туризму Київської МДА; статистичні дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Київській області; наукові видання та інші джерела; фактичний матеріал, що міститься у виданнях зарубіжних і вітчизняних дослідників, у періодичній пресі.

Результати виконаних досліджень і основні положення кваліфікаційної роботи виносились на обговорення під час роботи кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2019» (м. Полтава, 2019 рік). Опубліковано тези на тему: «Історико-культурні ресурси Київської області як чинник розвитку туристичної діяльності в регіоні».

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств сфери туризму. Запропоновані у роботі теоретичні і методичні рекомендації створюють об'єктивне підґрунтя для подальшого розвитку туризму в Київській області.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, переліку інформаційних джерел (69 найменувань) та додатків. Робота викладена на 71 сторінці машинописного тексту (без інформаційних джерел та Додатків), вміщує 11 таблиць, 17 рисунків і 3 додатки.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні

Туристична галузь є однією з найважливіших та найдинамічніших сфер господарської діяльності, і з кожним роком вона набуває все більшого значення. Сучасний туризм – явище молоде, тому що масовим він став лише після Другої світової війни; з іншого боку, туризм має глибокі історичні корені, тому що подорожі відомі людству з найдавніших часів. Набуваючи масового характеру в повоєнні роки, туризм стає формою дозвілля не тільки елітної верхівки суспільства, а й середнього класу, молоді й учнів, формується могутня індустрія відпочинку зі своєю інфраструктурою. Туристична галузь відіграє важливу роль у стимулюванні розвитку економіки країн та регіонів. Це проявляється у зростанні валового внутрішнього (регіонального) продукту, активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, стимулюванні розвитку інфраструктури та інших видів діяльності, створенні нових робочих місць, надходженні вільноконвертованої валюти та поповненні бюджетів усіх рівнів. У той же час розвиток туристичної галузі залежить від цілого ряду чинників не лише природного, а й соціально-економічного характеру.

Чинники, що впливають на розвиток туризму, різноманітні й багатогранні. Наявність сприятливих з них приводить до лідерства окремих регіонів і країн у світовому туризмі, разом з тим, небажані фактори знижують туристичний потік.

Вперше конструктивні схеми систематизації чинників впливу на розвиток та територіальну організацію рекреаційно-туристичної галузі були запропоновані чехословацьким географом Р. Маріоттом (1971 р.), який виділив селективні, локалізуючі та реалізуючі чинники. Селективні чинники визначають необхідність та доцільність формування територіальних рекреаційних систем з погляду системи, яку вони охоплюють. До цих чинників

Р. Маріотт зараховує господарство, розселення населення, соціальні й політичні фактори. Локалізуючі чинники обмежують рекреаційну діяльність на деякій площі. Це природні й культурно-історичні чинники. Реалізуючі чинники (комунікаційні та матеріально-технічні) визначають стан окремих підсистем з погляду заданої їм цільової функції [14, с. 166].

Відповідно до масштабу туристичного ринку, науковці виділяють три рівні факторів впливу:

- глобальні, тобто чинники, які діють у міжнародному чи світовому масштабі;
- національні – чинники, які виявляють свій вплив на рівні держави;
- регіональні – чинники, що впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів в межах окремого регіону [53, с. 83].

Як стверджує проф. І. М. Школа, значний вплив на формування туристичного ринку регіону, а разом з тим і на стан та розвиток туристичних ресурсів) здійснюють базові складові туристичного продукту: капітал, технології, кадри. Він пропонує таку класифікацію чинників на рівні держави: доходи споживачів, ціни на товари та послуги, демографічний аспект, ступінь механізації виробництва і споживання, рівень урбанізації території тощо [53, с. 83].

Інший дослідник туризму В. Ф. Кифяк, розглядаючи питання організації туристичної діяльності в Україні, також наводить перелік чинників, що виступають утворюючими при формуванні туристичного ринку, а отже, впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів, а саме: демографічні особливості, матеріальне та соціальне становище населення, рівень освіти громадян, середня тривалість відпустки в державі, професійна зайнятість тощо [32, 40].

Пуцентейло П. Р. пропонує поділити основні фактори, що впливають на розвиток туризму, на дві групи – статичні і динамічні. Статичні мають незмінне в часі значення. До цієї групи належать природно-кліматичні, географічні, культурно-історичні фактори. До динамічних факторів відносяться:

демографічні; соціальні; економічні; культурні; науково-технічний прогрес; міжнародні фактори [51].

Більшість дослідників туризму вирізняють дві групи чинників розвитку туристичних ресурсів – соціально-економічні й природні. В межах соціально-економічних досліджень, як правило, розрізняють природні та антропогенні чинники. Під природними розуміють чинники, що діють незалежно від людини, без її участі або пов'язані з її біологічною сутністю. Антропогенними називають будь-які процеси зміни довкілля, зумовлені діяльністю люди. На формування туристичних ресурсів, стан та розвиток туристичної галузі такі чинники можуть здійснювати прямий та опосередкований вплив. Так, наприклад, прямий вплив виражається через охорону туристичних ресурсів методами заповідання тощо, а непрямий (опосередкований) вплив здійснюється шляхом зміни клімату або порушень інших умов існування організмів.

Ще одну модель факторів розвитку туризму, запропонував московський учений І. Зорін у 70-х роках ХХ ст. Суть моделі зводилась до поділу чинників на генеруючі, тобто такі, що сприяють розвитку туристичних ресурсів, та ті, які реалізують туристичні потреби [40].

Київська область, як адміністративно-територіальна одиниця в складі України, утворилась 27 лютого 1932 року, є одним з найбільших регіонів України, займає площу 28,1 тис. км² (без Києва), що становить 4,7% площі країни. За розмірами території Київська область займає 8 місце серед інших регіонів України. Київщина є столичним регіоном, у центрі території якого знаходиться м. Київ – столиця України, потужний політичний, діловий, індустріальний, науково-технічний, транспортний та культурний центр країни, пов'язаний з областю тісними комерційними і соціальними зв'язками. В адміністративному відношенні область поділяється на 25 районів, 13 міст обласного значення, 13 міст районного значення, 30 селищ міського типу, 605 сільських рад та 1126 сільських населених пунктів (рис. 1.1.1). Місто Київ, де розміщуються основні органи управління області, адміністративно до складу області не входить. Ще однією особливістю області є наявність у її складі міста

Рис.1.1.1 Адміністративна карта Київської області [52]

Славутич, яке територіально знаходиться у Чернігівській області [52, с. 7].

Аналіз соціально-економічної ситуації в Київській області у 2017 році показав, що в регіоні загалом створені необхідні умови для стабільного функціонування господарського комплексу, вирішення проблемних питань та усунення диспропорцій у розвитку територіальних одиниць регіону. Це дозволило Київщині зберегти позитивні тенденції розвитку основних галузей (сфер діяльності) і утримати лідируючі позиції за основними показниками економічного і соціального розвитку [52].

Результати соціально-економічного розвитку області у 2017 році

характеризуються наступними показниками: індекс промислового виробництва склав 110,3%; обсяг реалізованої промислової продукції підприємств становив 94,3 млрд. грн. (у 2016 році – 82,6 млрд гривень); підприємствами області виконано будівельних робіт на суму 5765,4 млн грн, індекс будівельної продукції становив 121,8 відсотка; оборот роздрібної торгівлі за всіма каналами реалізації збільшився, у порівнянних цінах, на 11,7% і склав майже 55,1 млрд. гривень; загальний обсяг експорту зовнішньої торгівлі товарами у порівнянні з 2016 роком зріс на 2,5% і становив 1748,5 млн. дол. США. Обсяг імпорту товарів збільшився на 15,3% та склав 3403,9 млн. доларів США; загальний обсяг прямих іноземних інвестицій станом на 31.12.2017 (наростаючим підсумком) збільшився, у порівнянні з початком 2017 року, на 3,2% і становив 1565,1 млн. доларів США; до місцевих бюджетів області надійшло 13762,4 млн. грн.. доходів, що на 49,2% більше у порівнянні з 2016 роком; до загального та спеціального фондів державного бюджету від області (з урахуванням реверсної дотації) надійшло 52624,3 млн. грн., що на 16,8% більше порівняно з 2016 роком; на вільні та новостворені робочі місця у 2017 році працевлаштовано 20,1 тис. незайнятих та безробітних осіб, що на 2,6% більше у порівнянні з 2016 роком, рівень працевлаштування безробітних склав 34,9% (у 2016 році – 30,9 відсотка); середньомісячна номінальна заробітна плата склала 7188,0 грн., що на 37,5% перевищує її розмір за 2016 рік та у 4,1 рази більше рівня прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; середній розмір трудових пенсій збільшився на 655,1 грн. або на 35,5% та склав 2501,1 гривень [52].

Станом на 1 січня 2019 року чисельність населення Київщини становила 1767,9 тис. осіб. За чисельністю населення Київська область посіла восьме місце після Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Львівської, Одеської, Луганської областей та м. Києва. Щільність населення області становить 62,9 осіб/км². Найбільшими населеними пунктами за чисельністю населення в межах області є міста: Біла Церква, Бровари, Ірпінь, Бориспіль [17].

На рисунку 1.1.2 відображено динаміку чисельності населення у Київській області протягом останнього десятиріччя – 2008-2018 роки, яка

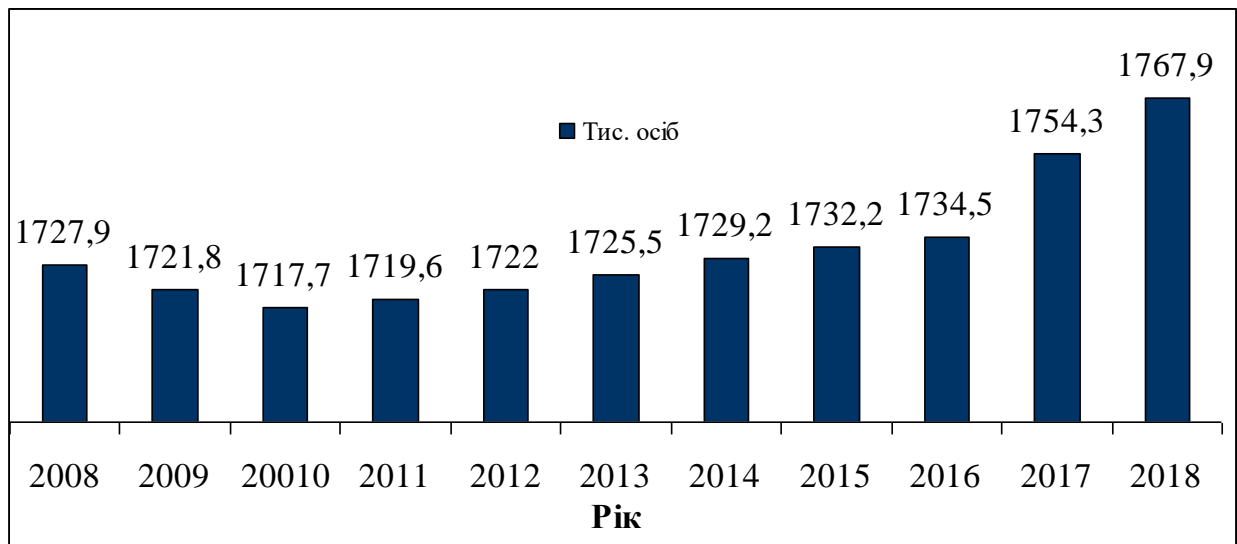

Рис. 1.1.2 Чисельність наявного населення (за оцінкою) Київської області у 2008-2018 роках, тис. осіб. Складено автором за матеріалами [58]

свідчить, що протягом досліджуваного періоду чисельність населення області зросла на 2,3%.

Київська область є мононаціональною, етнічний склад населення формують в основному українці – 92,5%, а також на території регіону проживають росіяни – 6% , решта етносів – євреї, білоруси, поляки та інші складають за чисельністю менше 1% (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року).

Фактично протягом 2018 року чисельність населення збільшилася на 13,6 тис. осіб. Збільшення чисельності населення області відбулося виключно за рахунок міграційного приросту, водночас зафіксовано природне скорочення населення – 10,9 тис. осіб. У 2018 році природне скорочення населення спостерігалось в усіх містах і районах Київської області, а його розмір коливався від 0,2 особи на 1000 осіб населення у м. Славутич, до 17,0 – у м. Ржищів та 16,7 – у Макарівському районі. Найбільш інтенсивно відбувалося скорочення населення у сільській місцевості – 11,9 осіб на 1000 осіб населення проти 5,0 у міських поселеннях [58].

В абсолютному виразі найбільше природне скорочення населення відбулось у Броварському (-675 осіб), Білоцерківському (-621 особа),

Васильківському (-608 осіб), Макарівському (-594 особи) районах та в місті Біла Церква (-709 осіб).

За рівнем народжуваності Київщина посідає одинадцяте місце серед інших регіонів. Для порівняння станом на 2018 рік найвищий рівень народжуваності було зафіксовано у м. Києві (11,7‰) та Рівненській області (11,6‰) [58].

Водночас зменшилась кількість померлих дітей у віці до 1 року з 99 до 90 осіб. Основними причинами смерті були хвороби системи кровообігу (70,5% від загальної кількості померлих), новоутворень (14,1%) та хвороб органів травлення (3,7 відсотка) [52].

У 19 районах та 8 містах обласного значення зафіксовано міграційний приріст населення. Чисельність прибулих склала понад 54,9 тис. осіб, вибулих – 24,3 тис. осіб (у 2017 році відповідно 25,1 тис. осіб і 13,7 тис. осіб), міграційний приріст склав майже 30,7 тис. осіб. Міграційне скорочення спостерігалось у Баришівському, Володарському, Поліському, Рокитнянському, Сквирському, Ставищенському районах та у містах Переяслав-Хмельницький, Фастів і Славутич [58].

Двадцять п'ять районів області чітко поділяються на п'ять груп: шість центральних, навколо Києва, які є густонаселені, де на чверті території сконцентровано майже половина населення області, з рівнем урбанізації 64,5%; чотири східні та три західні, переважно урбанізовані, з рівнем урбанізації 50% та 60% відповідно; вісім південних районів та Білоцерківський район переважно з сільським населенням, зі щільністю близько 38 осіб на 1 км²; п'яту групу складають два північних райони, малозаселені, з низькими ступенем урбанізації – 31% та щільністю населення – 7,4 особи на 1 км² [58].

За рівнем безробіття у 2018 році область посіла 3 місце серед областей України, за рівнем зайнятості – 4 місце [58].

Починаючи з 2015 року, спостерігається тенденція до збільшення кількості працевлаштованих осіб. Так, у 2018 році даний показник становив 26,1 тис. осіб, що на 20,2% більше порівняно з показником 2015 року [58].

Грошові доходи населення залишаються актуальним питанням, від них залежить рівень платоспроможності, а відтак, і здатність забезпечувати свої туристичні потреби. Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника області у 2017 році становила 7188 грн., що на 37,5% більше, ніж у 2016 році та у 4,1 рази перевищує рівень прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (1762 гривень). За цим показником область зайняла 3 місце серед інших регіонів України, поступаючись лише м. Києву та Донецькій області. Найвищий рівень заробітної плати у IV кварталі 2017 року зафіксовано у Макарівському (10988 грн), Броварському (9337 грн.), Бориспільському (9571 грн.) районах та у містах Бориспіль (11571 грн.), Славутич (10800 грн.), Березань (9319 грн.), найнижчий – у Фастівському (5283 грн.), Кагарлицькому (5393), Таращанському (5503 грн.), Рокитнянському (5604 грн.), Ставищенському (5852 грн.) районах і у місті Ржищів (5326 грн.). Реальна заробітна плата штатних працівників у 2017 році по відношенню до 2016 року збільшилась на 19,5 відсотка. Разом з тим із збільшенням розміру середньої заробітної плати відбулось підвищення фінансової спроможності населення (рис. 1.1.3 та рис. 1.1.4) [52].

Як свідчать дані рисунків, найвищі показники індексу фінансової спроможності спостерігаються в Бориспільському, Києво-Святошинському та Обухівському районах та містах Славутич, Бровари і Буча, а найнижчі – в Богуславському, Фастівському і Бородянському районах та Білій Церкві та Ржищеві. Пояснюється такий розподіл зазначеного показника більш високим або низьким рівнем економічного розвитку районів та міст області, а відповідно і рівнем основних складових цього індексу – заробітної плати та соціальних стандартів, заощаджень і додаткових грошових ресурсів, демографічною ситуацією та зайнятістю населення [26, с.14].

Зростання фінансової спроможності справляє позитивний вплив на туристичну активність населення, за умови інших сприятливих чинників.

За різними підходами до типологізації регіонів Київська область відноситься до групи областей, які мають середній рівень урбанізації, з малими

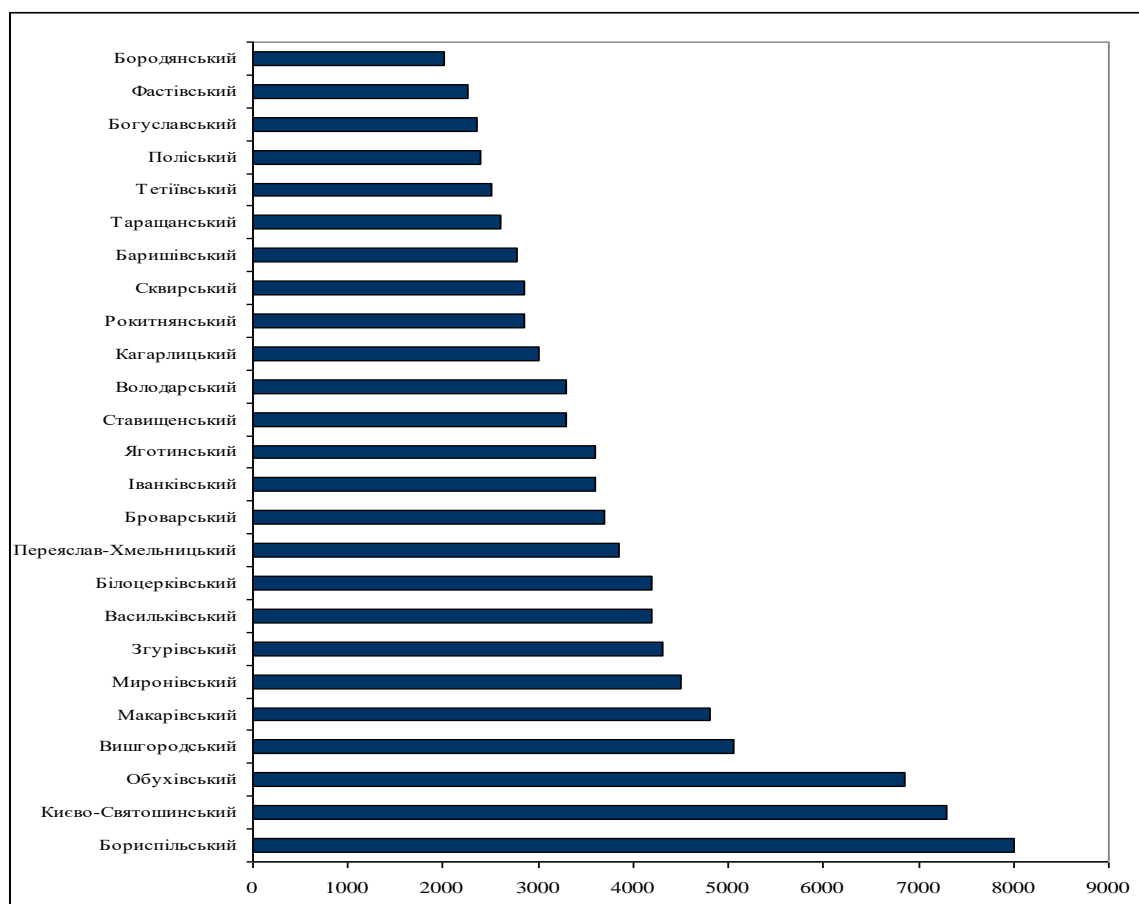

Рис.1.1.3 Індекс фінансової спроможності по районах Київської області в 2017 році, грн. на особу. Складено автором за матеріалами [52]

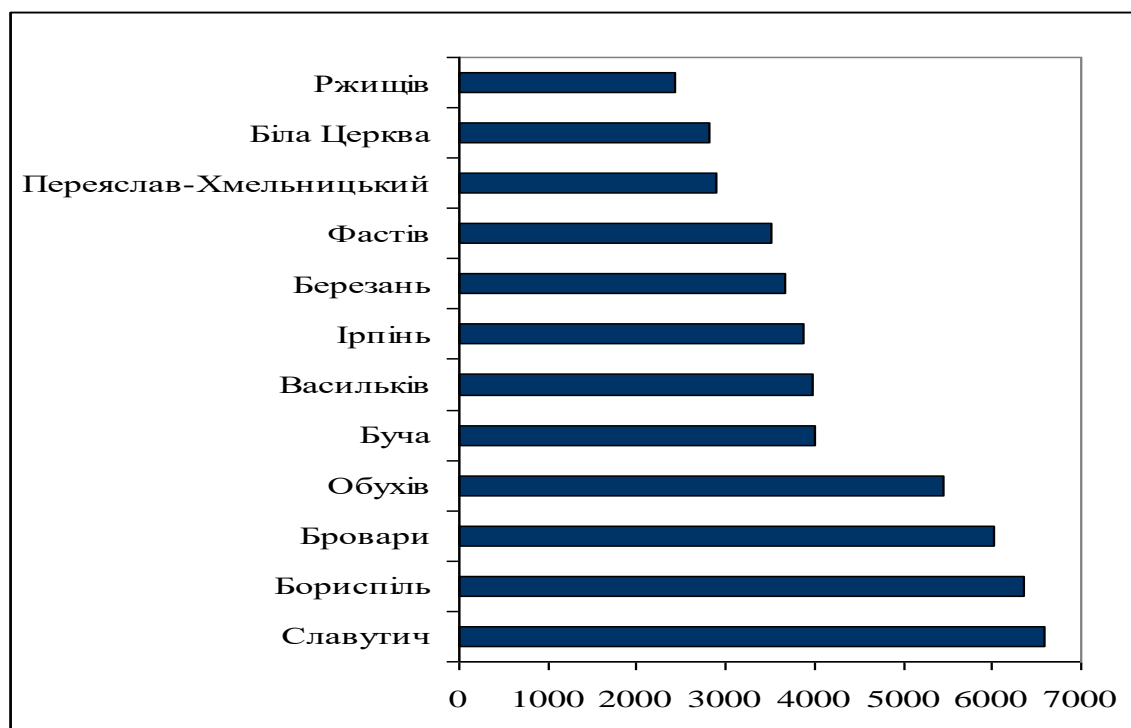

Рис. 1.1.4 Індекс фінансової спроможності у містах обласного значення Київської області в 2017 році, грн. на особу. Складено автором на основі [52]

міськими центрами, а за типом економіки – з орієнтацією на сферу послуг та середнім рівнем розвитку з дещо кращими темпами економічного зростання.

Необхідно зазначити, що розвитку туристичної галузі в Київській області сприяє розгалужена транспортна система. Київська область загалом досить добре покрита мережею транспортних шляхів міжнародного, державного та обласного значення. Виняток стосується крайніх північних малозаселених районів області, які менш інтегровані у транспортну мережу і знаходяться на значній віддалі від Києва. Проте, це не суттєво впливає на розвиток області, оскільки північна частина області знаходиться в зоні, яка постраждала внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Завдяки вдалому розташуванню області через її територію проходять 3 міжнародних транспортних коридори (№ 3, 7 і 9) та залізниці за 5 магістральними напрямками. Загальна експлуатаційна довжина залізниць в сягає 1100 км. Електрифікованими є наступні приміські ділянки залізниць: Київ – Фастів – Козятин, Київ – Фастів – Миронівка, Київ – Тетерів, Київ – Ніжин, Київ – Яготин. Значними залізничними вузлами окрім Києва, є Фастів та Миронівка [58, с. 18].

Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення у Київській області складає 297,5 км на тисячу квадратних кілометрів при середньому показнику по Україні – 278,2 км. Територією області пролягають 3 міжнародних транспортних коридори: Критський № 3 (суміщається з автомобільною дорогою М-06 Київ-Чоп (Е-40)), Критський № 9 (суміщається з автомобільними дорогами М-01 Київ-Чернігів-Нові Яриловичі (Е-95) та М-05 Київ-Одеса (Е-95)), Європа - Азія (суміщається з автомобільними дорогами М-06 Київ-Чоп (Е-40) та М-03 Київ-Харків-Довжанський (Е-40)) [58, с.19].

Судноплавство розвивається по Дніпру, можливе по Десні та Прип'яті.

Вагомою конкурентною перевагою Київської області є найбільший в Україні міжнародний аеропорт Бориспіль, що займає площу майже 1 тис. га, на якій розташовані чотири пасажирські термінали і поштово-вантажний комплекс, а також дві злітно-посадочні смуги довжиною 4 км і 3,5 км

відповідно. Окрім того в столиці розміщений ще один міжнародний аеропорт «Київ», що також є сприятливим чинником у забезпеченні перевезення, як вітчизняних так і міжнародних туристів [58, с. 19].

Київська область належить до п'ятірки економічно розвинутих регіонів України (після м. Києва, Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей) за обсягами валового регіонального продукту (ВРП), який у 2017 році становив 157,0 млрд грн. (у 2014 році – 79,6 млрд гривень) [58, с. 32]. За обсягом ВРП на одну особу Київська область протягом 2014-2017 років посідала 4 місце серед регіонів України, поступаючись лише м. Києву, Дніпропетровській та Полтавській областям. Разом з тим, Київщина за цим показником значно відстає від столичних регіонів сусідніх країн, зокрема Мінської області Республіки Білорусь та Мазовецького воєводства Республіки Польща [58, с. 32].

Таким чином, Київська область за основними соціально-економічними показниками, входить в п'ятірку регіонів-лідерів, проте за показниками якості життя ще значно відстає від високорозвинених європейських країн. І, хоча за останні 5 років потік туристів в область зріс на 39,0 %, саме соціально-економічні чинники стають перешкодою до більш ефективного розвитку туристичної діяльності в регіоні.

1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні

Розвиток туризму, як було зазначено в попередньому підрозділі роботи, зумовлюється різноманітними чинниками, проте, серед них першочергове значення, на нашу думку, мають саме природні характеристики території, які в цілому визначають передумови для рекреаційного освоєння території та її туристичну привабливість.

Київська область розташована у північній частині України, у басейні середньої течії Дніпра переважно на Правобережжі. Площа області нараховує

28,1 тисяч км², що складає 4,65% території України [58, с. 7]

На сході Київська область межує з Чернігівською і Полтавською, на південному сході і півдні – з Черкаською, на південному заході – з Вінницькою, на заході – з Житомирською областями, на півночі – з Гомельською областю Білорусі. Її протяжність з півночі на південь складає 360 км, із Заходу на Схід – 190 км [29, с.143].

У геоструктурному відношенні територія області лежить у межах Українського кристалічного щита, його північно-східного схилу та південно-західного борту Дніпровсько-Донецької западини і характеризується загальним похилом поверхні кристалічного фундаменту в північно-східному напрямі.

Поверхня більшої частини Київської області – хвилясто-рівнинна, помережана річковими долинами, ярами і балками. Південна частина лежить у межах Поліської низовини, південно-західна і центр – в межах Придніпровської височини, а східна лівобережна – в межах Придніпровської низовини. Найвищою точкою в межах області є пагорб поблизу с. Круті Горби Тарашанського району – 273 м над рівнем моря. Найнижчі місця знаходяться на території Бориспільського (104 м), Баришівського (100 м) і Переяслав-Хмельницького (99 м) районів [15, с.144].

Клімат Київської області – помірно континентальний, м'який, з достатньою вологістю. Пересічна температура січня на півночі – -6,5 °С, у центральній частині – -5,8°С, на півдні – -6,1°С, липня – відповідно +19,2, 19,5, 20,1 °С. Сума активних температур від 2480 °С на півночі до 2700 °С на півдні. [15, с.144]. Тривалість безморозного періоду становить 160-165 днів. Це сприяє створенню комфортних умов як для літнього, так і для зимового відпочинку [65].

Опадів протягом року випадає 500–600 мм, на крайньому Півдні – 400–500 мм. Серед несприятливих кліматичних явищ – інтенсивні зливові дощі з грозами, град, бездошові періоди, суховії, пилові бурі влітку, льодова кірка, ожеледь тощо [15, с. 144].

Особливе значення в забезпеченні рекреаційно-туристичної

привабливості території, окрім клімату, належить лісовим та водним об'єктам. Лісами вкрито близько 675 тис. га території області. На північ від Києва ростуть мішані й частково хвойні ліси, у південній частині поширені дуб, граб, ясен та сосна. Найважливіша водна артерія області – Дніпро. У нього впадають притоки: Ірпінь, Тетерів, Стугна, Десна, Трубіж, Прип'ять. Загалом по території області протікає 177 річок. Значна частина річок області має довжину до 10 км, що обмежує їх використання, але їх наявність підвищує рекреаційне значення території та слугує невід'ємним елементом пейзажу. З рекреаційною метою використовуються водосховища. Привабливими для відпочинку є 55 водосховищ, найбільші з яких – Київське й Канівське. В області побудовано також понад 2 000 ставків та близько 750 невеликих озер [15, с. 145].

У складі природних ресурсів Київської області важливе значення мають бальнеологічні ресурси, зокрема мінеральні води, які сприяють розвитку санаторно-курортної рекреації. Налічується понад 500 джерел мінеральних вод. Цілющі радонові води Миронівки і Білої Церкви знайшли сприяють розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні.

Для північної частини області (Полісся) характерні соснові, дубово-соснові, грабово-дубово-соснові з домішками берези, липи, клена, осики (у підлісках – ліщина та бруслина) та широколистяно-грабові ліси. У заплавах мають місце різнотравно-злакові луки, місцями – чагарники та вільхові ліси, багато боліт. У південній, лісостеповій частині переважають широколистяні ліси – дубово-соснові, дубові, дубово-грабові, в'язові, осикові, осокорові, вербові, вільхові з домішками липи, ільма, клена, берези, у підлісках – свидина, бересклет, ліщина, терен, у травостої – осока, конвалія, копитень, папороть та ін., на схилах балок – ділянки лукових степів (м'ятлик, кострець, ковила, шавлія тощо [15, с. 145].

Різноманітним є і тваринний світ Київської області. Із ссавців водяться козуля, лось, олень благородний, свиня дика, лисиця, вовк, заєць-русак, заєць сірий, собака єнотовидний, куниця лісова та кам'яна, горностай, борсук, білка, їжак звичайний, ховрах, хом'як, кріт, землерийка польова, миша, тхір, бобер,

ондатра, видра, норка; з птахів – рябчик, глухар, куріпка сіра, перепел, тетерук, голуб-синяк, крячок, журавель сірий, лелека білий, шуліка чорний, яструб, лунь болотний, дятел, ворона, галка, шпак, горобець, чиж, чечевиця, сова, зозуля, синиця, дрізд, дрохва, бджолоїдка звичайна, жайворонок степовий, зяблик, сойка, припутень; з плазунів – гадюки, вужі, ящірки, черепахи; з земноводних – тритон, кумка, часничниця звичайна, ропуха. У річках і водоймах – короп, сазан, карась, лин, в'язь, лящ, плітка, окунь, судак, краснопірка, густера, щука, сом, товстолобик, білий амур [15, с. 145].

Область лежить в межах двох фізико-географічних областей – Київського Полісся та частково – Чернігівського Полісся, а також двох лісостепових фізико-географічних провінцій – Дністровсько-Дніпровської та Лівобережно-Дніпровської.

Для розвитку туристичної галузі в сучасних економічних умовах, важливе місце має наявність природоохоронних територій. Станом на 1.01.2017 року в Київській області нараховувалося 193 території та об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), загальною площею 340421,39 га. До складу природно-заповідного фонду області згідно з чинним законодавством [6] належать природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки (НПП), регіональні ландшафтні парки (РЛП), заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (рис. 1.2.1).

Серед об'єктів природно-заповідного фонду в області нараховується 170 територій та об'єктів місцевого значення, загальною площею 31986,77 га, та 23 території загальнодержавного значення, загальною площею 308434,62 га. З них 1 радіаційно-екологічний біосферний заповідник, 2 національні природні парки, 2 регіональні ландшафтні парки, 97 заказників, 61 пам'ятка природи, 14 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та 17 заповідних урочищ [13].

У структурі природно-заповідного фонду Київської області найбільшу

Рис. 1.2.1 Об'єкти природно-заповідного фонду України [13]

площу займають заказники – 20707,9 га (69 %), регіональні ландшафтні парки – 5148,7 га, (17 %), пам'ятки природи – 3255,5 га (11 %), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 615,7 га (2 %), дендрологічні парки – 1 % (297 га) [36]. Структура ПЗФ області відображена на рис. 1.2.2., а на рисунку 1.2.3 відображено розподіл територій та об'єктів природно-заповідного фонду в Київській області за кількісною складовою.

Як свідчать дані рисунків, найбільшу питому вагу за площею в регіоні мають заказники та регіональні ландшафтні парки (понад 80%), а серед об'єктів найбільше - комплексних пам'яток природи місцевого значення.

Рис. 1.2.2. Структура природно-заповідного фонду Київської області [13]

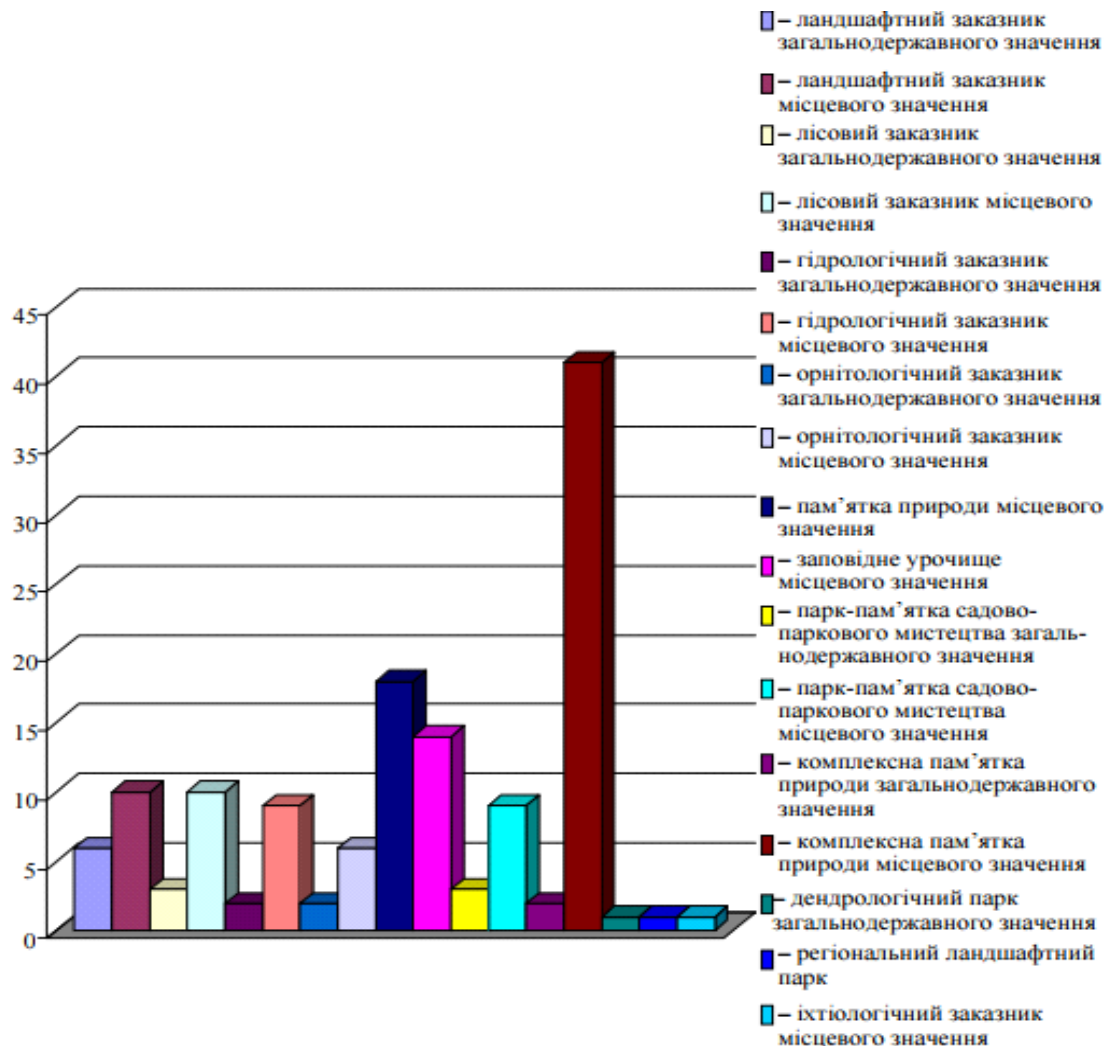

Рис. 1.2.3 Розподіл територій та об'єктів природно-заповідного фонду в Київській області за кількісною складовою [13]

На рисунку 1.2.4 відображено розподіл об'єктів ПЗФ по території адміністративних одиниць Київської області.

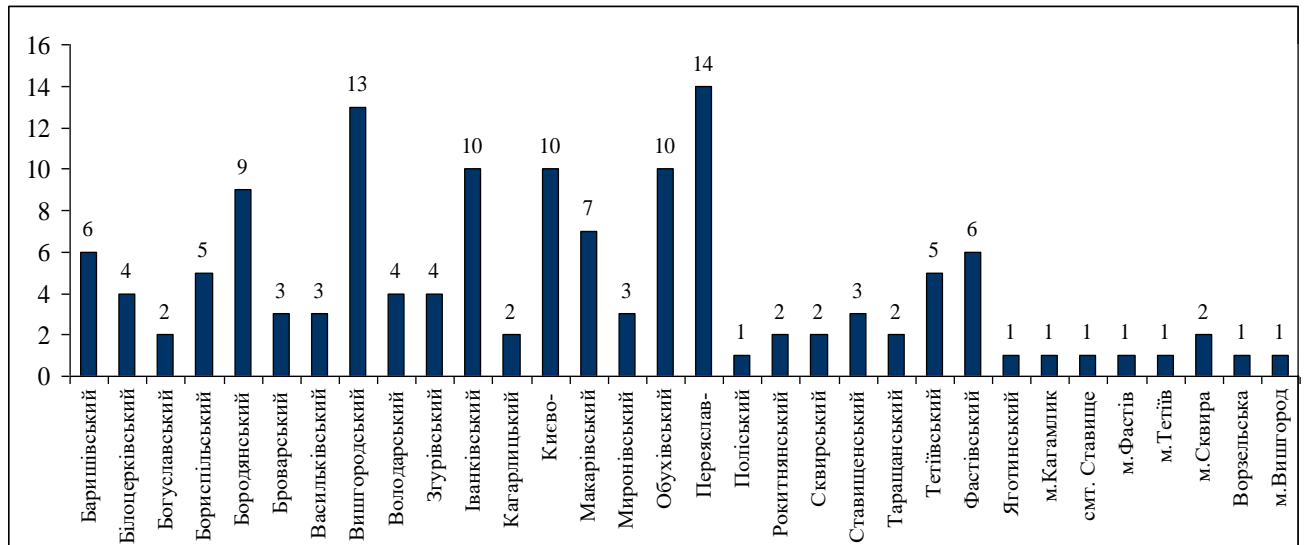

Рис. 1.2.4 Розподіл об'єктів природно-заповідного фонду за адміністративними одиницями Київської області[13]

Як свідчать дані рисунка, найбільше об'єктів природно-заповідного фонду нараховується в Переяслав-Хмельницькому районі – 14, Вишгородському – 13, далі йдуть Іванківський, Києво-Святошинський і Обухівський – по 10, Бородянський – 9, Макарівецький – 7, Барішівський – 6.

Найбільшими за площею територіями ПЗФ області є Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник (загальною площею 226 964,7 га, створений у 2016 р., розміщується в межах Іванівського та Поліського районів), національні природні парки «Залісся» (13548,5 га) та «Білоозерський» (3658,22 га), а також регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів» (5148,7 га). До числа найменших за площею можна віднести низку «точкових» об'єктів ПЗФ, як правило вікових та меморіальних дерев, яким надано статус пам'яток природи (загалом 21 об'єкт) [13].

Хоча, загалом усі природно-заповідні території та об'єкти області складають лише 4% від її площі, що є одним із найнижчих показників порівняно з іншими областями України, варто зазначити, що саме вони стають об'єктами найбільшої привабливості туристів в останні роки. Так, за окремими

даними найбільший потік туристів в Київській області у 2018-2019 роках був відзначений до зони Чорнобильської катастрофи, що знаходиться в межах Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. Із понад 100 тис. туристів майже 80% - іноземці. Країнами-рекордсменами стали: Велика Британія – 15738 осіб, Польща – 9378 осіб, Німеччина – 7826 осіб, США – 5580 осіб, Чехія – 4063 туриста осіб [62].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що природні умови є цілком сприятливими (за виключенням тих територій, де ще спостерігається підвищений радіаційний фон) для забезпечення рекреаційно-туристичної діяльності на території Київської області. Велике значення для відпочинку мають природні рекреаційно-туристичні ресурси Полісся. Тут переважає м'яка тепла зима і досить вологе літо. Тут зосереджені масиви соснових лісів, є велика кількість прісних озер, а повноводні ріки повільно протікають у низьких берегах. Перспективними для освоєння є також природні рекреаційно-туристичні ресурси Лісостепової зони Київщини. Клімат тут м'який, вологість повітря дещо менша, ніж на Поліссі, опади переважають у першій половині літа. У цьому регіоні є чисті поверхневі, а також підземні мінеральні води, у тому числі лікувальні. У багатьох місцях зустрічаються радонові води різного хімічного складу з великим потенціалом лікувально-оздоровчих властивостей.

Хоча природний рекреаційно-туристичний потенціал Київської області зосереджений на землях практично всіх категорій, однак найбільш сприятливі умови для рекреації та туризму складаються на землях рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного, природно-заповідного фонду та лісогосподарського призначення [25].

Згідно ст. 50 «Визначення земель рекреаційного призначення» Земельного кодексу України до земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Згідно ст. 51 «Склад земель рекреаційного призначення» Земельного кодексу України до земель

рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [2].

У Київській області налічується 1,3 тис. га земель рекреаційного призначення, які нерівномірно розподілені по території області. Окремими дослідниками були зроблені спроби районування території Київської області за інтенсивністю рекреаційного використання (рис. 1.2.5) [47].

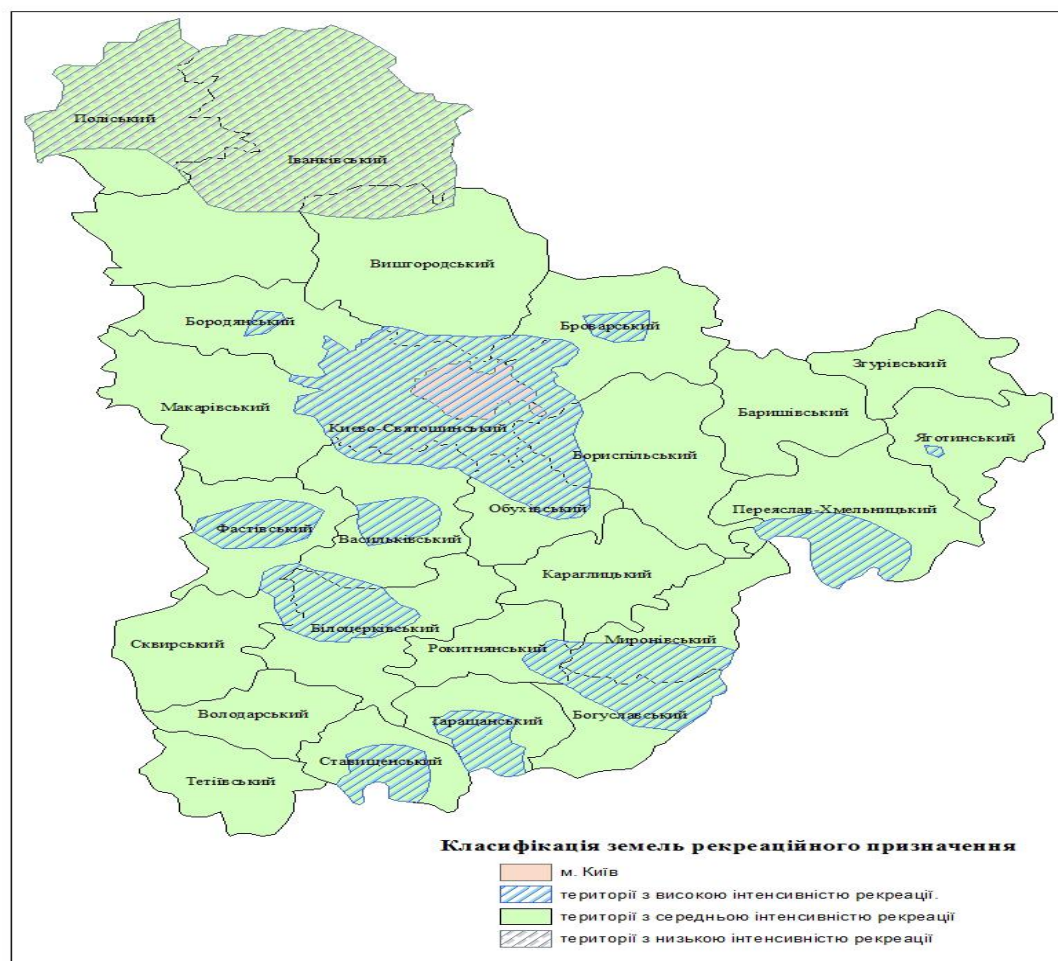

Рис. 1.2.5 Районування території Київської області за інтенсивністю рекреаційних процесів [47]

Як свідчать дані рисунка, найбільші площі ареалів з високою інтенсивністю рекреаційної діяльності в області відзначається в Миронівському, Білоцерківському, Переяслав-Хмельницькому та Києво-Святошинському районах, а найменша – у Поліському та Іванківському районах, території яких найбільше постраждали від радіаційного забруднення.

Таким чином, природні умови і ресурси виступають важливим чинником для розвитку туризму в будь-якому регіоні. Проведений аналіз природно-ресурсної бази розвитку туристичної галузі в Київській області свідчить про наявність цілком сприятливих природних передумов та ресурсів для забезпечення ефективного розвитку туристичної діяльності в регіоні. Проте їх використання в рекреаційно-туристичних цілях повинно здійснюватися з дотриманням екологічних вимог та вирішенням існуючих еколого-економічних проблем.

1.3 Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності

Нове розуміння культури в суспільному розвитку й усвідомлення необхідності збереження культурного різноманіття у світі розширюють значення історико-культурних ресурсів у розвитку туристичної діяльності. Це пов'язано з тим, що в сучасному світі туризм із переважно економічного явища перетворюється на культурний феномен. З урахуванням строкатої регіональності України, актуальним стає вивчення впливу історико-культурних ресурсів на розвиток туризму в окремих регіонах.

Сучасний період розвитку характеризується новими тенденціями у культурному житті, відроджуються раніше забуті імена, пам'ятки й події, по-новому оцінюється історико-культурна спадщина. Поняття «історико-культурна спадщина» конкретизується в рамках міжнародних та національних нормативно-правових та інших документів, уводиться в юридичний обіг і стає

самостійним загальнозживаним правовим поняттям, яке широко використовується в літературі й на практиці [46]. Дослідники пропонують різні дефініції та характеристики історико-культурної спадщини, які визначаються тими цілями й завданнями, що стояли перед ними. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, що була прийнята в 1972 у Парижі, визначила наступні її структурні компоненти:

- пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність із точки зору історії, мистецтва чи науки;

- ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок із пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;

- визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології [34].

Саме такі матеріальні й духовні творіння та їх поєднання стають головними туристичними магнітами у багатьох регіонах. В таблиці 1.3.1 наведені види туристичної діяльності, розвиток яких можливий, перш за все, завдяки сприятливості історико-культурних чинників.

Таблиця 1.3.1

Види туризму, що розвиваються переважно завдяки сприятливості історико-культурних чинників. Складено автором за матеріалами [46]

Вид туризму	Сутність	Ресурсна база розвитку
1	2	3
Археологічний	відвідування та ознайомлення з археологічними пам'ятками, участь в археологічних експедиціях та проведенні археологічних розкопок за спеціальною ліцензією-дозволом	археологічні пам'ятки, місця археологічних розкопок

Продовження таблиці 1.3.1

1	2	3
Архітектурно-історичний	відвідування та ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури та містобудування	пам'ятки людської цивілізації; стародавні міста, руїни стародавніх міст; архітектурні ансамблі, палацові комплекси, культові споруди й храми; пам'ятки містобудування (міське середовище й міська культура; панорами міст; ландшафтно-планувальна організація й забудова міст); пам'ятки промислової ландшафтно-рекреаційної архітектури тощо
Військово-історичний	відвідування та ознайомлення з пам'ятками військової культури та місць воєнних подій	пам'ятки військової культури та місця воєнних подій (фортеці, оборонні стіни й вали, пам'ятні місця битв і боїв, військові меморіали, пам'ятники, обеліски, тощо)
Етнічний	відвідування історичної батьківщини для ознайомлення з культурною спадщиною свого народу, особливостями культури та побуту етнічної групи	пам'ятки культури та архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, етнічні мальовничі природні та заповідні місця й краєвиди
Культурологічний	відвідування та ознайомлення з пам'ятками та творами мистецтва, відвідування та участь у стародавніх традиційних або сучасних постановочних культурних заходах чи подіях	твори мистецтва, скульптури; подійні ресурси, пов'язані зі стародавніми та сучасними традиціями, відомими діячами мистецтва, літератури, театру, кіно; галереї, фестивалі; унікальні художні промисли, кустарні ремесла та стародавні види промислового виробництва
Етнографічний	відвідування етнографічних об'єктів для пізнання культури, архітектури, традицій, мистецьких форм, побуту того або іншого народу (етносу), що проживає зараз або проживав коли-небудь на цій території	етнографічні об'єкти, що містять інформацію про етнічні прояви традиційно-побутової культури, етнографічні музеї, музеї під відкритим небом; етнічні ансамблі, етнографічні свята, народні промисли та ремесла
Музейний	відвідування музеїв з метою ознайомлення з історії й культурою території чи іншими артефактами, що містяться в музейних колекціях	музеї, виставки, історико-культурні заходи, презентації музейного характеру (експозиції, внутрішні й зовнішні екскурсії, музейні магазини тощо)
Релігійний (паломницький)	відвідування релігійних святинь із пізнавальними цілями, які посилені духовною функцією або з чітко визначеними культовими цілями, ознайомлення з релігійними звичаями, традиціями, ритуалами та обрядами	сукупність культових об'єктів пізнавального (релігійні пам'ятки антропогенного походження, що використовуються як екскурсійні – діючі храми, які мають історичну або архітектурну унікальність), паломницького та природничо-сакрального змісту (святі джерела, дерева, скелі)

В більшості українських регіонів і в Київській області, зокрема, орієнтація на об'єкти історико-культурної спадщини у розвитку туристичної

галузі стає однією з реальних можливостей економічного, соціального й культурного піднесення. Виявлення історико-культурного потенціалу, як ресурсу розвитку регіону, пов'язане з потребами управлінської практики, необхідністю допомогти територіальним співтовариствам оптимізувати процеси залучення широких верств населення до співробітництва з іншими культурними співтовариствами, а також процесами, пов'язаними з довгостроковим прогнозуванням розвитку території.

За історичними свідченнями територія нинішньої Київської області була добре розвиненою в економічному та культурному відношенні і в минулому. Тут існували сотні сіл і міст, багато з них згадуються в літописах, інших письмових джерелах та усній народній творчості. До числа визначних міст, окрім Києва, належали Переяслав, Білгород, Вишгород, Василів, Витечів, Заруб, Халеп, Треполь, Богуслав. Ці та інші міста вирости в значні ремісничо-торговельні центри.

У Київській області взято під охорону держави понад 5000 пам'яток історії та культури. Серед них 2060 – пам'яток археології, 3175 – пам'яток історії, 188 – мистецтва, 159 – архітектури, 68 – заповідних об'єктів природи, зокрема 12 пам'яток садово-паркового мистецтва, чотири з яких – національного значення, а також 20 пам'яток науки й техніки [58, с. 45].

Давню історію Київського регіону засвідчують родові поселення мисливців палеоліту (20-15 тис. років тому) на території Києва, Фастова й села Добраничівки. Відомо понад 120 поселень та могильників доби міді (IV – III тис. до н. е.) і бронзи (III – початок I тис. до н. е.), залишених різними групами племен. На території Середнього Подніпров'я, що заселялася скіфами-орачами, виявлено близько 90 городищ, поселень та курганних могильників VIII – VII ст. до н. е. Найбільш значимі з них – Трахтемирівське, Хотівське, Ходосіївське городища [37].

Територія Київської області є частиною тих земель, де в I тис. н.е. сформувалося ядро великого східнослов'янського етнічного масиву. Біля сіл Зарубинців та Черняхова вперше досліджено могильники, що дали назву

ранньослов'янським археологічним культурам – зарубинецькій та черняхівській. Трипілля – одне з найяскравіших культурних явищ в історії первісного суспільства всієї Європи, а досліджені знахідки є найбільшими з археологічних відкриттів ХХ ст. [37].

Про найдавніший період історії Київщини свідчать музеєфіковані залишки одного з господарсько-побутових комплексів стоянки первісних людей кінця кам'яного віку – палеоліту (близько 12 тис. років тому) в с. Добраничівці Яготинського району [37].

На території Київщини залишила сліди одна з прадавніх цивілізацій – легендарна трипільська культура [37].

Відкриття трипільської культури належить археологу, чеху за походженням, В. В. Хвойці, який у 1893 р. виявив поблизу с. Трипілля стародавнє поселення. Як з'ясувалося, носії цієї цивілізації населяли наприкінці V- III тис. до н. е. величезні обшири Нижньої Наддунайщини, Наддністрянщини, Побужжя і частково Середньої Наддністрянщини. Розквіт трипільської культури припадає на період між 3500 і 2700 рр. до н. е. Усього вчені знайшли понад тисячу трипільських поселень [37].

До найвизначніших історичних пам'яток Східної Європи в першому тисячолітті н. е. належить черняхівська культура (слов'янський період, II ст. н. е.), що дістала назву від с. Черняхова Кагарлицького району. Відкрив її знову-таки В. В. Хвойка. Досліджували черняхівську культуру визначні вчені В. П. Петров, П. П. Єфіменко [37].

З черняхівською культурою можна ґрунтовно ознайомитися в Національному музеї історії України, де тільки з могильника поблизу с. Черняхова є матеріали понад 600 одиниць збереження. Серед предметів черняхівської культури, знайдених на Київщині, привертають увагу керамічна чаша з Черняхова і глек з могильника с. Ромашки Рокитнянського району із зображеннями слов'янського календаря. Рельєфи, розміщені по окружності посудин, відповідають дванадцяти місяцям року, їх значення зумів розшифрувати академік Б. О. Рибakov [37].

На території Київської області виявлено й інші археологічні культури, зокрема пізньотрипільського періоду софіївську і лукашівського типу, назви яких походять відповідно від с. Софіївки (входить до с. Проців Бориспільського району) і с. Лукаші Баришівського району; пізньої бронзи — лебедівська від с. Лебедівка Вишгородського району; раннього залізного віку (I–III ст. до н. е.) — підгірцівська — від с. Підгірці Обухівського району [37].

Відомі на Київщині й інші археологічні пам'ятки давнини, зокрема це – неолітичне поселення Дніпро – донецької культури в с. Житні Гори Рокитнянського району; епохи бронзи - в Дибинцях Богуславського району; % городища скіфського часу в Ходосівці та Хотові Києво-Святошинського району; кургани цього періоду – Переп'ят біля с. Фастівця Фастівського і Переп'ятиха біля с. Мар'янівка Васильківського районів. Про кургани згадував у своїх творах і брав участь у їх дослідженні Т. Г. Шевченко, працюючи в Археографічній комісії [37].

Майже на 800 км простяглися полями та лісами, здебільшого над річками, Змієві вали. Загадкова назва, вражаючі розміри. Ширина їх основи — від 8 до 20 м; висота в окремих місцях, як наприклад, біля с. Іванковичі Васильківського району, сягає 10 м. Ким і коли вони насипані, в науці й досі не існує єдиної думки. Одна гіпотеза - у I тисячолітті до н. е. для захисту від войовничих кочовиків; інша – в період Київської Русі Володимиром Святославовичем і Ярославом Мудрим [37].

Київщина – центр давньоруської княжої держави – Київської Русі. Літописні міста Київ, Вишгород, Чорнобиль, Переяслав, Богуслав свого часу стали визначними центрами могутньої держави, що мала значний політичний, економічний і культурний статус у Європі. З пам'яток давнини в населених пунктах області з княжих часів збереглися частини фундаменту величного храму Святих Бориса і Гліба (XI ст.) у Вишгороді, Дванадцяти Апостолів (XII ст.), Церква Володимира Мономаха (XI ст.) у Переяславі-Хмельницькому [37].

Цим періодом датуються міста обласного підпорядкування — Біла Церква, Бориспіль, Васильків, Переяслав-Хмельницький, Ржищів, райцентри –

Баришівка, Бородянка, Володарка, Вишгород, Кагарлик, Тетіїв, а також м. Чорнобиль і понад 20 сіл, серед яких Білогородка – славетне в минулому м. Білгород. Найбільше літописних населених пунктів в Обухівському районі — Трипілля, Витачів, Козин, Германівка, Халеп'є, Старі Безрадичі [37].

Залишки споруд періоду Київської Русі є у багатьох населених пунктах регіону, але найбільше їх виявлено в Переяславі-Хмельницькому. Серед них найвизначніша архітектурна будівля кінця XI ст. – Михайлівський собор. За розмірами й багатством внутрішнього оздоблення його порівнюють із Софією Київською, Чернігівським Спасом та Успенською церквою Києво-Печерської лаври [37]. За 20 м на південний схід від собору відкрито комплекс споруд – Єпископські ворота з Феодорівською церквою над ними (подібні до київських Золотих воріт), Андріївську церкву і кам'яну стіну. Виявлено також рештки Єпископського палацу [37]. Усе це експонується в музеї «Архітектура Переяслава періоду Київської Русі».

Музеєфіковано залишки Спаської церкви (XI ст.). Над ними споруджено павільйон, в якому розмістився археологічний музей. Нині відроджується Воскресенська церква XII ст. Дослідження, збереження, музеєфікація і відтворення пам'яток у Переяславі-Хмельницькому – заслуга колективу Національного історико-етнографічного заповідника і його невтомного керівника, лауреата Державної премії ім. Т. Г. Шевченка М. І. Сікорського [37].

Важливе місце у структурі історико-культурної спадщини Київської області займають давні архітектурні об'єкти, зокрема, це найдавніші дерев'яні споруди – церкви, що збереглися і діють: Онуфріївська (1706 р.) у Липовому Скитку Васильківського району; Миколаївська (1730 р.) у Синяві Рокитнянського району; Олександра Невського (1748 р.) у с. Дубівці Тарашанського району; Мурована-Покровська (1629 р.) у с. Сулимівці Бориспільського району [37].

У 70-ті роки XX ст. врятовано один з найстаріших дерев'яних храмів країни (1600 р.) - святого Архістрати́га Михаїла. Із с. Дороганки Фастівського району його перевезено до новостворюваного музею народної архітектури та

побуту України. У листопаді 2000 р. ця споруда була в центрі уваги міжнародної наукової конференції «Українська культова архітектура у світовому контексті».

Вартий уваги чудовий ансамбль споруд Покровської церкви (1907 р.), зведений за проектом академіка архітектури Володимира Покровського в с. Пархомівка Володарського району. Його особлива цінність – два портали, прикрашені мозаїкою, виконаною за ескізами відомого художника, письменника, громадського діяча, який очолював світовий рух за збереження культурної спадщини, – М. К. Реріха [37].

Гармонією і виразністю форм вражають пам'ятки архітектури XVIII - першої половини XIX ст. – собори і храми, палаці, садибні будинки в Білій Церкві, Переяславі-Хмельницькому, Яготині, Нещерові Обухівського, Хохівці Богуславського, Томашівці Фастівського районів. Перлиною архітектури вважають собор Антонія і Феодосія у Василькові видатний витвір уславленого будівничого Степана Ковніра, уродженця с. Гвоздова Васильківського району [37].

Київська земля дала світові таких визначних державних мужів, як: Ярослав Мудрий, Іван Мазепа, Феофан Прокопович, І. М. Сошенко, П. П. Чубинський, Г.М.Косинка, І. С. Козловський, А. С. Малишко і багато інших видатних особистостей [44].

Крім того в Київській області функціонують 16 музеїв, у тому числі три заповідники - історико-етнографічний «Переяслав», музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 р.» у с. Нові Петрівці, історико-культурний заповідник у місті Вишгороді [44].

Цікавий і цінний матеріал зібраний у Білоцерківському і Фастівському краєзнавчих, Яготинському історичному музеях. У с. Мар'янівка створено музей-садибу видатного співака І. С. Козловського. Національний історико-етнографічний заповідник (НІЕЗ) «Переяслав» є одним із найбільших заповідників не тільки Київщини, але й України. У його складі 23 тематичних музеї, 11 церковних споруд, 16 вітряків, 140 об'єктів історико-культурної

спадщини, більше 170 тисяч експонатів музейного значення основного фонду: унікальні предмети часів трипільської культури, скіфських часів, козацької доби. Загальна площа заповідника 30,5 га. Екскурсійними послугами НІЕЗ «Переяслав» щорічно користуються близько 300 тисяч відвідувачів. Їм пропонується відвідати музеї: «Заповіту» Т.Г.Шевченка, Меморіальний академіка В. Г. Заболотного, Археологічний, Козацької Слави, Трипільської культури, Меморіальний Г. С. Сковороди, Кобзарства, Діорама «Битва за Дніпро на Букринському плацдармі в районі міста Переяслава восени 1943 року», Українського одягу Середньої Наддніпрянщини, Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини та ін. Загалом у музеях Київщини зберігається понад 500 тис. експонатів [44].

Багато населених пунктів Київщини мають давню історію, насичену подіями. Переяслав-Хмельницький – найстаріше місто у Київській області. У літописних джерелах перші згадки про нього датуються 907 р. Його назва вперше письмово зафіксована в договорі між Руссю і Візантією від 907 р. Там він згадується в числі трьох найбільших міст-фортець Київської держави. У XI-XII ст. Переяслав був столицею великого князівства, що межувало на півночі і заході з Чернігівським і Київським князівствами, очолюваного в різний час Володимиром Мономахом, Юрієм Долгоруким [44].

У ході археологічних розкопок на території міста виявлено Переяславський дитинець, оточений валами (висотою 17-18 і шириною – 18 м) і кріпосними ровами. Знайдено також залишки кількох церков (зокрема, храму Святого Михаїла), князівських палаців й помешкань простого люду.

У XVII-XVIII ст. місто було центром Переяславського полку. В цей період (1646-1666 рр.) було збудовано церкву Св. Михаїла, що збереглася до наших днів. Споруджено також ансамбль Вознесенського монастиря, від якого уціліли Вознесенський собор (1695-1700), побудований на кошти І. Мазепи, колегіум (1753-1757) і дзвіниця (1760-і рр.). Збереглось також Борисоглібська церква, споруджена в 1839 р. В колегіумі, відкритому в Переяславі в 1738 р., викладав Г.Сковорода. В місто двічі приїздив Т. Шевченко, і в один із цих

приїздів ним був написаний «Заповіт» [44].

Місто Ірпінь, розташоване за 27 км від столиці України Києва, відоме як оздоровниця державного значення. Виникло воно в 1902 р. під час будівництва залізниці Київ – Ковель. Розташоване у мальовничій місцевості місто Ірпінь широко відоме як кліматичний курорт. Тут налічується близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків відпочинку, більше десяти таборів дозвілля і відпочинку [44].

Біла Церква є спадкоємницею міста Юріїв, заснованого Ярославом Мудрим у 1032 р. В 1050 р. було збудовано Георгіївську церкву. Серед археологічних пам'яток міста – городище XI-XIII ст. Перша документальна згадка про його нову назву – Біла Церква, пов'язану можливо з руїнами давньої церкви, датується 1331 роком. У середині XVI ст. воєводою Ф. Пронським тут побудований замок. Стимулюючи заселення цього важливого опорного пункту боротьби з татарами, польські королі надають міщанам пільги, звільнивши їх від податків. Натомість на них покладаються витрати на утримання замку і обов'язок польової варти. В 1589 р. місто здобуло Магдебурзьке право. В період Паліївщини Біла Церква була фактично другою столицею Гетьманщини (1704-1711). У 1706 р. І. Мазепою та К. Мокієвським тут закладено Миколаївську церкву, що збереглася до наших часів [44].

У 1774 р. Біла Церква була подарована королем Станіславом Августом Понятовським коронному гетьману Польщі Ф. Браницькому. В 1793-99 рр. Олександра Браницька на місці діброви на лівому березі р. Рось заклала ландшафтний парк, який здобув назву «Олександрія». Він створений за проектом і під безпосереднім керівництвом італійця Д. Ботані. В паркових композиціях природні пейзажі органічно поєднуються з архітектурними спорудами -павільйонами, альтанками, колонадами, містками, побудованими в романтичному стилі. Деякі з них збереглися до наших днів. Це – колонада «Відлуння», «колона чалі», водоспад «Руїни», а також інші численні ставки з водоспадами, каскадами і фонтанами. Флора парку представлена місцевими та екзотичними видами [44].

На кошти Браницьких протягом XVIII-XIX сі споруджені зимовий і літній палади, будинок дворянського зібрання, торговельні ряди (Гостиний двір із 85 крамницями), поштова станція, костюл Св. Іоанна Предтечі на Замковій горі (1789-1812), Преображенський собор (1833-1839), церква Св. Марії-Магдалини (1843). Все це приваблює туристів [44].

Перша письмова згадка про Білогородку (колишній Білгород), володіння князя Володимира, датована 980 роком. Вона була однією з найбільш укріплених фортець у руських землях і входила до числа найбільших міст, перевищивши за чисельністю населення Чернігів, Переяслав, Рязань. Могутня фортеця, розміщена на підступах до столиці, не раз вирішувала долю Києва в битвах з ворогом. Після татаро-монгольської навали втратила своє колишнє значення і перетворилася на село. Від давнього Білгорода залишилось велике городище, що охороняється як археологічна пам'ятка [44].

Васильків заснований Володимиром у 988 р. і названий на честь Св. Василя. Першу згадку про Василів містить літопис 996 р. у зв'язку з описом битви з печенігами, в якій князь Володимир зазнав поразки. Він дав обітницю побудувати церкву, якщо врятується. Через рік у Василеві була зведена Преображенська церква, яка, на жаль, не збереглася. В 1157 р. місто було перейменовано у зв'язку із зміною володаря, яким став син Юрія Долгорукого князь Василько [44].

Історики висловлюють припущення, що у Василькові народився Феодосій Печерський (бл. 1036-1074). У 1756-1758 рр. С. Ковнір спорудив у місті Собор Св. Антонія і Феодосія [44].

Вишгород був одним із найбільших і найважливіших за своїм політико-економічним значенням міст Київської Русі. Він уперше згадується в літописах від 946 р. як «Ольжин град», резиденція київської княгині Ольги. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний називає Вишгород у ряду таких руських міст, як Київ, Чернігів, Новгород, Псков. У період між 946 і 1314 рр. літописи 38 разів згадують місто у зв'язку з різними політичними подіями [44].

У Вишгороді в 1054 р. помер Ярослав Мудрий, похований у

Борисоглібському соборі (пізніше його прах був перенесений у Київ до Софійського собору) [44].

Період заснування і походження назви міста Фастів не встановлено. Перша документальна згадка про нього відноситься до 1390 р. У XVI ст. Андрій Івашенцевич-Макаревич, що володів фастівськими землями (головний його маєток був розташований у Макарові), заповів Фастів київському біскупу (римо-католицькому єпископу). Відтоді Фастів перетворився на офіційну резиденцію єпископів. У місті діяли єзуїтський колегіум (1612 р.), монастир бернардинців (1638 р.). Внаслідок подій Визвольної війни і Руїни містечко було спустошене. Відродження в ньому економічного і політичного життя наприкінці XVII ст. пов'язане з ім'ям Семена Палія. У місті збереглися Покровська церква (1779-1781) і Костьол (1903-1911) [44].

Ржищів – місто, що розташоване у гирлі річки Легличі, яке виникло на місці старовинного міста Івангорода, згадується у літописах ще в 1151 році [44].

Загальний перелік історико-культурних об'єктів національного значення Київської області, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та їх розташування в регіоні надано в Додатку А, таблиця А.1. Розміщення по території регіону визначних історичних місць та інших важливих туристичних об'єктів надано в Додатку Б.

Таким чином, у першому розділі нами було визначено, що наявність цілком сприятливих природних ресурсів та потужний історико-культурний потенціал здатні забезпечити ефективний розвиток туристичної діяльності в регіоні, у той же час складна демографічна та соціально-економічна ситуація є суттєвими перешкодами для зростання туристичної активності в регіоні.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності в регіоні

Туристичною діяльністю варто вважати не лише власне процес споживання туристами туристичних послуг, а й послідовний ланцюжок дій з організації туристичних подорожей, що повторюються регулярно. Іншими словами, туристична діяльність – це соціальна активність людей, які працюють в туристичній сфері, мають певний соціальний статус у відповідності до посади, яку вони займають і соціальну роль, що охоплює сукупність посадових обов'язків і службових функцій[9].

Необхідно зазначити, що поняття «туристична діяльність» відображає професійну, трудову діяльність працівників сфери туризму, тому при дослідженні туристичної діяльності необхідно враховувати наявність в ній усіх учасників відносин, які здійснюють туристичну діяльність.

Правову базу туристичної діяльності в Україні закладено Законом України «Про туризм» – основоположним законодавчим актом, який визначає загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, всебічно регламентує туристичну діяльність в Україні, створює сприятливі умови для стимулювання ділової активності суб'єктів туристичного підприємництва, забезпечує підтримку та захист українських туристів, туроператорів, турагентів та їхніх об'єднань [10].

У відповідності із Законом України «Про туризм», учасниками відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності є юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють

посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства (туристи, екскурсанти, відвідувачі та інші), в інтересах яких здійснюється туристична діяльність [1].

Важлива функція регулювання туристичної діяльності відводиться державним органам влади. Держава має відігравати провідну роль у розвитку туризму, визначати межі, в яких ринок самоорганізовується, й відстоювати інтереси національних виробників шляхом їхнього лобіювання на міжнародних туристичних ринках.

Держава здійснює:

- регламентування туристичної діяльності шляхом розробки законодавства (забезпечення умов для чесної конкуренції на ринку туристичних послуг; захист прав споживачів; встановлення податкових меж функціонування туристичної галузі тощо);
- координацію різних учасників туристичної діяльності й забезпечення гармонійного введення туризму в загальний господарський механізм;
- стимулювання міжнародних обмінів за допомогою спрощення туристичних формальностей та створення привабливих умов для розвитку внутрішнього туризму;
- гарантування безпеки туристичної діяльності й туризму, в тому числі захист навколишнього середовища, в межах національної території;
- інформаційне забезпечення туристичної діяльності (збір та обробка статистичних відомостей, випуск й поширення рекламно-інформаційних матеріалів, проведення наукових досліджень у сфері туризму тощо);
- просування розробленого туристичного нацпродукту на міжнародний ринок;
- освітню підготовку кадрів.

В більшості випадків управління туристичною галуззю здійснюється через національні туристичні адміністрації (НТА), роль яких у різних державах є неоднаковою [10]. Державними органами управління туристичною діяльністю в Київській області є Управління культури, національностей та

релігій Київської облдержадміністрації [63, 64] та районні відділи туризму в області.

Важливе місце в структурі суб'єктів туристичної діяльності займають туристичні підприємства. Так, загальна їх кількість в Україні в 2018 році складала 4293, з яких 1833 – суб'єкти юридичні особи та 2460 – суб'єкти фізичні особи. І за останні два роки спостерігалось суттєве збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності фізичних осіб – на 45,7%, при майже незмінній кількості суб'єктів туристичної діяльності юридичних осіб (Додаток В, табл. В.1, В.2).

В Київській області в 2018 році загальна кількість туристичних підприємств склала 217, з яких 45 – це суб'єкти - юридичні особи та 172 – суб'єкти - фізичні особи, в самому Києві таких суб'єктів 856 та 237 відповідно (Додаток Б, табл. Б.1, Б.2).

В Київській області, як і в Україні в цілому, протягом останніх двох років простежувалось збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності. При чому, якщо кількість суб'єктів туристичної діяльності юридичних осіб збільшилась лише на 15,4%, то кількість суб'єктів туристичної діяльності фізичних осіб – у 2,1 рази. Для Києва таке ж збільшення склало, відповідно 6,2% та 66,9%.

У 2018 році послугами туристичних підприємств в Україні скористалися понад 4,4 млн. туристів, більшість з яких обслуговувалось туроператорами та турагентами (юридичними особами) (Додаток В, табл. В. 3).

Переважна більшість туристів, які скористалися послугами вітчизняних туроператорів та турагентів обирали відпочинок за кордоном. І в останні роки зберігається стійка тенденція до збільшення кількості наших співвітчизників, які бажають відпочивати за межами України, що характерно, як для досліджуваного регіону, так і в цілому для України. На рис. 2.1.1 відображено кількість громадян України, які скористалися послугами туристичних підприємств (юридичні особи) за період з 2016 до 2018 років.

Як свідчать дані рисунка 2.1.1, кількість виїзних туристів у Україні

Рис.2.1.1 Кількість громадян України, що подорожували в межах країни та закордоном, обслугованих туристичними підприємствами (юридичними особами) у 2016-2018 рр. Складено автором за матеріалами [19]

збільшилась у 2018 році у порівнянні з 2016 роком майже у 2 рази. Кількість туристів, що обслуговувалися турагентами - фізичними особами з метою закордонної туристичної поїздки також зросла більш, ніж удвічі. У той же час кількість подорожуючих в межах України суттєво не змінилася (рис. 2.1.2), .

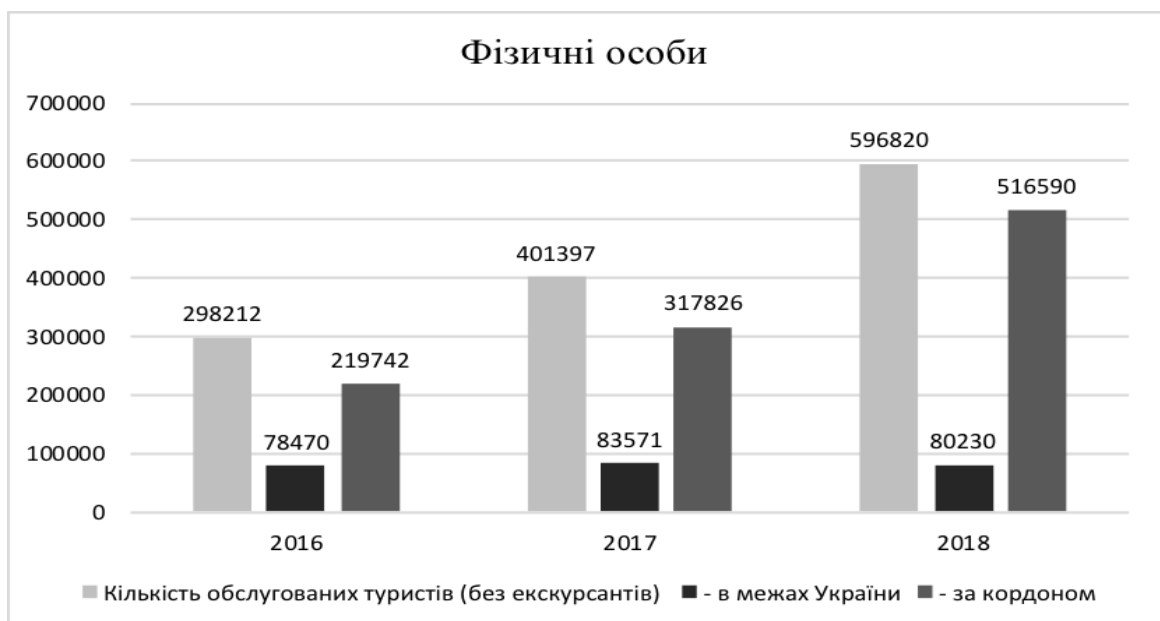

Рис.2.1.2 Кількість громадян України, обслугованих турагентами фізичними особами в Україні у 2016-2018 рр. Складено автором за матеріалами [19]

За даними Департаменту туризму та курортів найбільша кількість подорожей у 2018 році була здійснена з культурно-пізнавальною метою – 1 731,1 тис. осіб, зі службовою метою подорожували 110,1 тис. осіб, а з лікувально-оздоровчою – 17,2 тисяч осіб [7].

У 2018 році загальний дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку і аналогічних обов'язкових платежів) склав 16 935,3 млн грн, у тому числі сума комісійних, агентських та інших винагород – 384,2 млн гривень. При цьому операційні витрати, зроблені вітчизняними суб'єктами туристичної діяльності склали 12 408,1 млн гривень [18].

Збільшення кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами за період 2016-2018 рр. спостерігалось і в Київській області. Якщо в 2016 році таких туристів було 25008 осіб, то до 2108 року їх кількість зросла в 2,6 рази до 66385 осіб (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Київській області в 2016-2018 рр.

Складено автором за матеріалами [17]

Роки	Кількість туристів – усього	Із загальної кількості туристів:		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2016	25008	–	22569	2439
2017	36983	11	34811	2161
2018	66385	40	63025	3320
Відхилення 2018/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	+ 41377	-	+ 40456	+ 881
- відносне, %	+ 165	-	+ 179	+ 36
Відхилення 2018/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	+ 29402	+ 29	+ 28214	+ 1159
- відносне, %	+ 79,5	+ 263	+ 81	+ 53, 6

Абсолютну більшість туристів (94,9%), які обслуговувалися туроператорами та турагентами, за видами туризму у Київській області в 2018 році склали виїзні туристи, їх кількість зросла за останні два роки в 2,7 рази та

склала 63025 осіб. Кількість туристів, які вибрали відпочинок в Україні в цей період була значно меншою і змінювалась з 2439 осіб до 3320 осіб. Ще меншою була кількість іноземних туристів, яких обслуговували туроператори та турагенти області – лише 40 осіб у 2018 році (табл. 2.1.1, рис. 2.1.3).

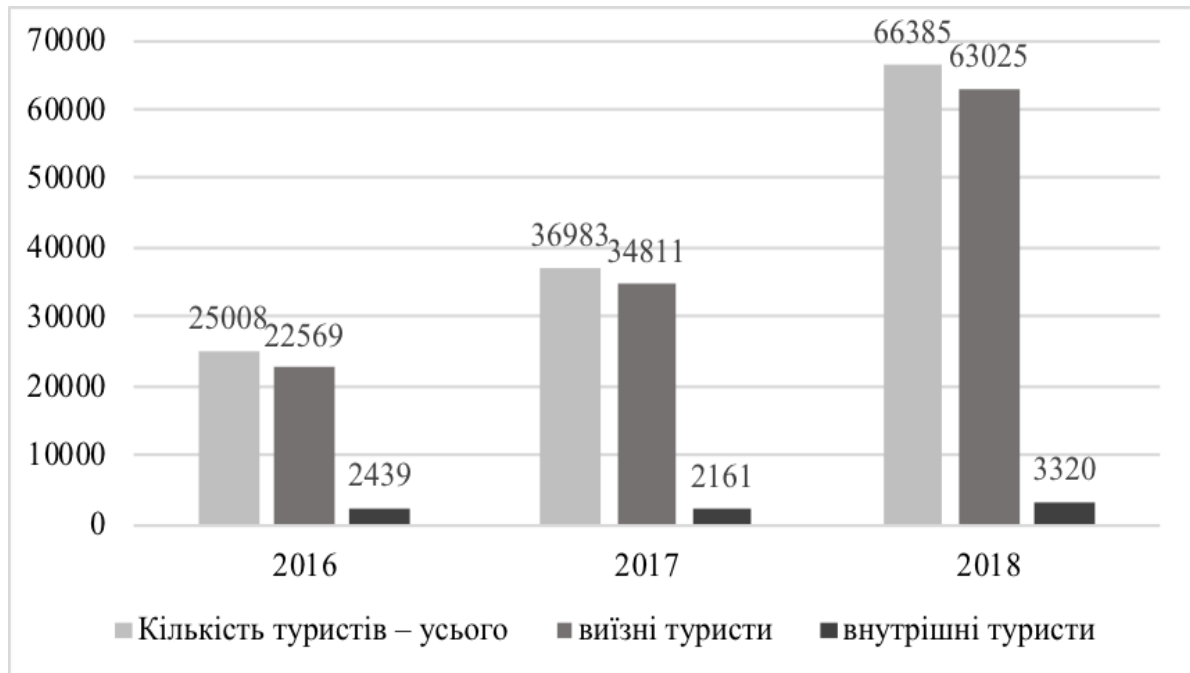

Рис. 2.1.3 Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Київській області в 2016-2018 рр. Складено автором за матеріалами [17]

Таким чином, як свідчать дані таблиці 2.1.1 та рисунка 2.1.3 для досліджуваного регіону характерно, як і для України, в цілому значне переважання кількості виїзних туристів, що були обслуговувані туристичними підприємствами.

За даними Державної фіскальної служби у 2018 році туристичний збір до місцевого бюджету в Київській області склав 2326,9 тис. грн., що майже у 1,5 рази більше рівня 2017 року. (табл. 2.1.2).

Зростання обсягів надходжень від сплати турзбору відбулось, зокрема за рахунок зміни підходу до його нарахування на підставі Закону України від 23.11.2018 № 2628 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та

Таблиця 2.1.2

Інформація, щодо сплати туристичного збору до місцевих бюджетів у 2017-2018 роках та I півріччі 2019 року, тис. грн. Складено автором за матеріалами [18]

№ з/п	Назва області	2017 р.	2018 р.	I півріччя 2019 р.	Відхилення 2018/2017, тис. грн
1	Вінницька	394,7	483,8	767,4	89,1
2	Волинська	491,8	584,6	340,9	92,8
3	Дніпропетровська	2 084,9	2 523,5	3 099,5	438,6
4	Донецька	837,3	1 224,4	710,7	387,1
5	Житомирська	452,2	544,8	776,9	92,6
6	Закарпатська	2 901,6	3 802,0	2 766,0	900,4
7	Запорізька	2711,6	3 665,9	1 466,1	954,3
8	Івано-Франківська	3 021,6	3 699,4	2 881,9	677,8
9	Київська	1 560,0	2 326,9	2 561,2	766,9
10	Кіровоградська	203,3	259,3	178,9	56
11	Луганська	119,0	143,9	272,6	24,9
12	Львівська	10 733,1	13 417,6	7 743,6	2684,5
13	Миколаївська	1 429,1	1 832,6	678,0	403,5
14	Одеська	9 064,0	11 550,7	3 387,2	2486,7
15	Полтавська	1 076,7	1 341,0	1 100,0	264,3
16	Рівненська	308,7	355,7	356,2	47
17	Сумська	289,2	332,2	435,8	43
18	Тернопільська	292,5	402,0	269,6	109,5
19	Харківська	2 495,6	2 979,6	1 990,3	484
20	Херсонська	2 702,9	3 690,4	876,6	987,5
21	Хмельницька	508,8	731,5	710,2	222,7
22	Черкаська	545,5	724,1	850,8	178,6
23	Чернівецька	418,8	527,2	363,3	108,4
24	Чернігівська	444,5	599,4	567,3	154,9
25	м. Київ	25 147,1	32 983,6	22 763,4	7836,5
Всього по Україні		70 234,5	90 725,8	57 914,7	20 491,3

деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» [18].

Відповідно до зазначеного Закону України з 1 січня 2019 року граничні ставки збору встановлюються місцевими радами у розмірі до 0,5% (для внутрішнього туризму) та до 5% (для в'їзного туризму) від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного (податкового) року для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення. До числа ТОП-5 регіонів України

за найбільшими обсягами надходжень від сплати туристичного збору, що надійшли до місцевих бюджетів, у I півріччі 2019 року ввійшов м. Київ – 22,8 млн грн (39,3 % загальної суми) [18].

Протягом 2017 року вживалися заходи щодо ефективного використання туристичного потенціалу області, збереження пам'яток історико-культурної спадщини. Зокрема, серед найбільш відвідуваних туристами обласних музейних закладів області у 2017 році були Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (м. Переяслав-Хмельницький) з музейним комплексом з 24 музеїв, у тому числі під відкритим небом, Вишгородський історико-культурний заповідник (м.Вишгород), обласний археологічний музей Трипільської культури (с.Трипілля), Яготинський історичний музей, що включає музей-садибу народної художниці Катерини Білокур та ціла низка інших музеїв [52].

Варто зазначити, що загальна кількість іноземних туристів, обслугованих туроператорами та турагентами юридичними та фізичними особами в Україні в 2018 році зросла у 2,16 рази у порівнянні з 2016 роком. (Додаток Б, табл. Б. 4). Серед регіонів, які привабили іноземного туриста, стала і Київська область. В останні роки збільшився потік іноземних туристів до Чорнобильської зони. За даними Центру організаційно-технічного та інформаційного забезпечення управління зони відчуження (ЦОТІЗ) Чорнобильську зону відвідало в 2015 році 15 тисяч туристів. В 2016 році їх було вже 35 тисячі, в 2017 році – 55 тисяч, 2018 році – 85 тисяч, а в 2019 році – 124 тисячі. Таким чином, за 5 років показник відвідуваності цього об'єкту зріс у більш ніж 8 разів. Серед лідерів – туристи із Великої Британії – 18460 осіб (14,9 %), Польщі – 10416 осіб (8,4%), Німеччини – 9015 осіб (7,3%), США – 6441 осіб (5,2%), Чехії – 4582 осіб (3,7%). Внутрішніх українських туристів було – 26228 осіб, що складає 21,2 % загального обсягу туристів [29].

Кількість туристів, які відвідали міста Чорнобиль та Прип'ять протягом 2015-2019 років відображена на рисунку 2.1.4, а структура іноземних відвідувачів (за кількістю осіб) - на рисунку 2.1.5.

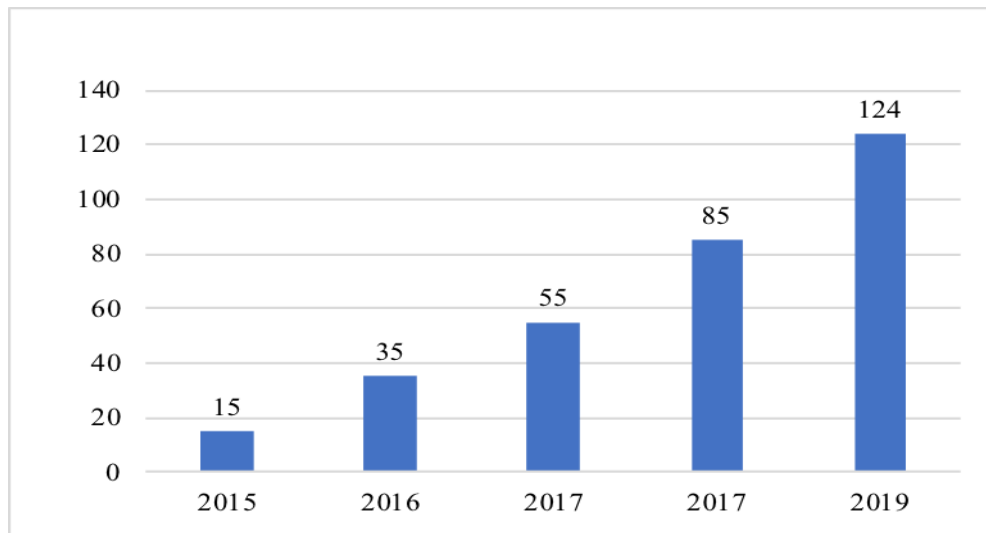

Рис. 2.1.4 Кількість туристів (тис. осіб), які відвідали міста Чорнобиль та Прип'ять в 2015-2019 рр. Складено автором за матеріалами [29]

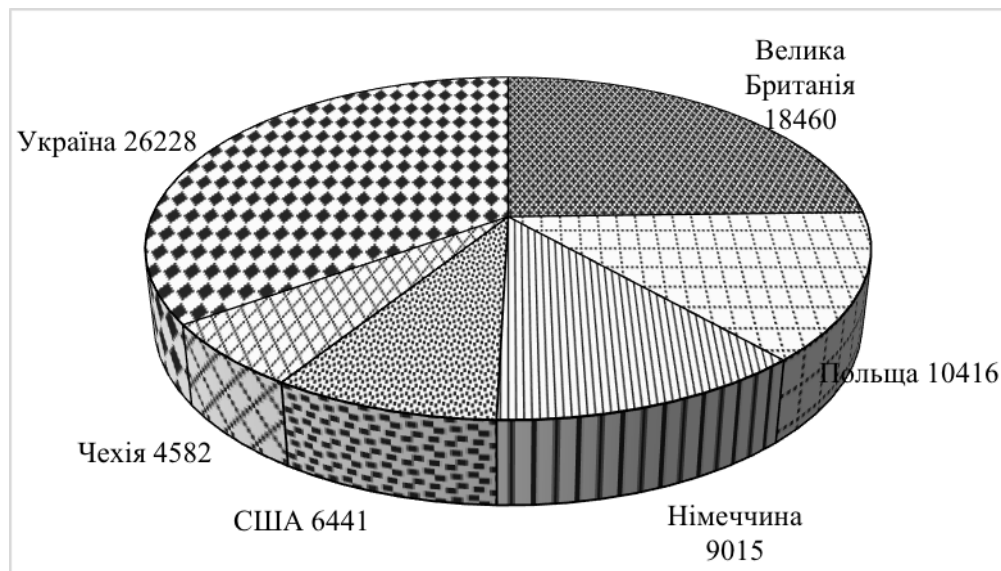

Рис. 2.1.5 Країни-лідери за кількістю туристів, які відвідали міста Чорнобиль та Прип'ять у 2019 р. (осіб). Складено автором за матеріалами [29]

Таким чином, як свідчать дані рис. 2.1.4 та 2.1.5 у 2019 році понад 60% організованих туристів, що відвідали Чорнобильську зону, були громадянами шести країн, враховуючи й Україну.

Київська область має хороший потенціал для розвитку сільського туризму. Розташування досліджуваного регіону в помірному кліматичному

поясі сприяє створенню комфортних умов як для літнього, так і для зимового відпочинку. В області розвинені народні промисли, туристичні екомаршрути, сільське господарство з виробництва екологічно чистої продукції, є джерела цілющих мінеральних вод. У червні 2017 року Переяслав-Хмельницький район прийняв учасників Всеукраїнського туру «Вишиваний Шлях» – дивовижної подорожі туристичними місцями України від Ужгорода до Слав'янська. У цьому ж районі започатковано щорічний «Селфі Веломарафон 118» [52].

Туристичний потенціал Київської області було презентовано на міжнародному туристичному тижні, що відбувся у м. Одеса, на запорізькому фестивалі «Zaporizhia happy place» у м.Запоріжжя, на виставці «Харківщина: туристичні відкриття», що відбулася у м.Харків. Крім цього, Київську область було представлено на міжнародному туристичному форумі «Харків: партнерство в туризмі» та на презентації туристичного порталу «Zruchno.Travel», що організувала «Асоціація індустрії гостинності України». Для презентації туристичного потенціалу області організовано функціонування стенду на щорічних виставках «Україна – подорожі та туризм» у Києві [52].

Важливо відзначити позитивну роль м. Києва в розвитку туристичної діяльності в області. Як зазначили в КМДА, Київ щороку відвідує п'ять мільйонів гостей, і ця цифра постійно зростає. Туристична галузь приносить до річного бюджету столиці понад 200 мільйонів гривень. А для економіки міста туристична галузь – це понад 10 мільярдів гривень доходу і більше тисячі робочих місць. Досить часто, туристи, що відвідують столицю не обмежуються лише її туристичними принадами, а й подорожують територією області.

Так за версією Kyiv Tourism Awards 2018 кращими представниками туристичного бізнесу цього року стали наступні туристичні підприємства столиці й області[43]:

- «Пан Юкрейн» – найкращий туристичний оператор з внутрішнього і в'їзного туризму;
- Coral Travel – найкращий туристичний оператор з виїзного туризму;
- Fairmont Grand Hotel Kyiv – найкращий готельний комплекс;

- найкращий готельний комплекс 4* – Mercure Kyiv Congress;
- Premier Hotel Rus – найкращий готельний комплекс;
- Dream Hostels – найкращий хостел;
- Senator Apartments – найкращі апартаменти;
- МАУ – найкращий авіаперевізник;
- Queen Country Club - найкращий заклад харчування за відгуками туристів;
- U-Park – найкращий об’єкт у номінації подієвого туризму;
- зоопарк «12 місяців» – найкраща туристична локація Київського регіону;
- «Цікавий Київ» – найкраще екскурсійне бюро міста Києва.

Таким чином, організація туристичної діяльності в Київській області забезпечується численними суб’єктами туристичної діяльності, які доволі успішно працюють на регіональному та вітчизняному туристичних ринках. Наданням послуг туристам займаються туристичні підприємства юридичні та фізичні особи. Але для подальшого розвитку туристичної галузі в регіоні потрібне здійснення комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення стратегічних цілей та створити нові більш якісні умови розвитку туризму в регіоні.

2.2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні

Інфраструктура займає ключове місце в розвитку економіки, оскільки її існування пов’язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва. Інфраструктурне облаштування економіки країни, з одного боку, залежить від темпів модернізації, а з іншого – є важливим чинником економічного зростання.

Серед складових інфраструктури вагоме місце посідає туристична інфраструктура, яка являє собою сукупність різноманітних об’єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів. До її складу відносяться

об'єкти розміщення, об'єкти та стан транспортної інфраструктури, система закладів харчування, заклади розваг, туристичні інформаційні центри та туристичні фірми, підприємства, що надають супутні послуги. Компонентний склад туристичної інфраструктури відображено на рисунку 2.2.1.

Рис 2.2.1 Компонентний склад туристичної інфраструктури регіону. Складено автором за матеріалами [10,35,38]

Ключове значення в розвитку туристичної галузі має транспортне забезпечення. Транспортна інфраструктура – це складна економічно збалансована система, що включає сукупність шляхів сполучення, рухомого складу, засобів управління і зв'язку та забезпечує роботу всіх видів транспорту. До складу транспортної інфраструктури належать залізниці, залізничні вузли й станції, автомобільні дороги, автомагістралі, вулиці, авіалінії та аеропорти, річкові шляхи й порти, морські порти, канатні дороги, монорейкові шляхи, складські та ремонтні заклади, вантажні термінали. Більшість дослідників відносять до складу транспортної інфраструктури також рухомий склад транспорту, оскільки він є невід'ємною частиною транспортних і обслуговуючих підприємств, у тому числі, які надають послуги перевезення туристів [35, с. 303].

Як відомо, автомобільний транспорт – найбільш популярний в туристичних перевезеннях. Найчастіше використовуються автобуси, завдяки своїй доступності для широких верств населення, універсальності застосування та розвиненій комунікаційній мережі. Найбільш популярними в даних перевезеннях є спеціально обладнані автобуси іноземного виробництва, хоча в Україні є можливість налагодити на Львівському автобусному заводі серійний випуск вітчизняних автобусів туристичного класу, розрахованих на тривалі подорожі та належним чином обладнаних [11].

Київська область – це регіон країни з найвищим відсотком протяжності автомобільних доріг з твердим покриттям. Цей показник в області становить 96%. Станом на 2015 рік у Київській області довжина автомобільних доріг загального користування складала 8,6 тис. км, в тому числі дороги з твердим покриттям – 8,3 тис. км. При цьому щільність автомобільних доріг з твердим покриттям складала станом на 2015 р. 306 км/тис. км², що більше ніж відповідний показник по Україні. Треба відзначити, що щільність автомобільних доріг з твердим покриттям у Німеччині становить 1805,3 км/тис. км², у Франції – 1749,1 км/тис. км², в Італії – 1618,7 км/тис. км², у Польщі – 1355,9 км/тис. км², в Іспанії – 1349,5 км/тис. км² (табл. 2.1.1) [28, 55].

Таблиця 2.2.1

Порівняння транспортної забезпеченості України та деяких країн Європи

Складено автором за матеріалами [11]

Країна	Площа, тис. км ²	Довжина автошляхів, тис. км	Щільність автошляхів, км/тис. км ²	Довжина залізниць, тис. км	Щільність залізниць, км/тис. км ²
Україна	603,7	169,4	280,6	19,8 ¹	35,9
Польща	312,6	424,0	1355,9	22,3	71,4
Франція	551,6	951,5	1749,1	29,2	53,7
Німеччина	357,0	644,5	1805,3	41,9	117,4
Іспанія	307,6	681,2	1349,5	15,3	30,3
Італія	301,2	487,7	1618,7	19,7	65,5

¹без урахування окупованих територій, мережа яких на сьогодні не експлуатується

Як свідчать дані таблиці 2.2.1, Україна має нижчі, ніж у багатьох

європейських країнах показники щільності транспортних шляхів.

Найбільшою проблемою транспортного обслуговування туристів і в Україні, і в Київській області, зокрема, є якість автомобільних доріг, що далеко не завжди відповідають європейським стандартам за багатьма критеріями, а саме – якістю покриття, швидкістю пересування, наявністю комплексних пунктів сервісного обслуговування, технічної та медичної допомоги, оснащеністю телекомунікаційними засобами. Лише 440 км доріг Київської області державного значення побудовані за параметрами першої категорії, яка передбачає наявність чотирьох і більше смуг руху та пересування на високій швидкості [11, 20].

Важливе значення в транспортній інфраструктурі мають міжнародні автомобільні шляхи, що входять до Європейської мережі, їх частка в загальній довжині автодоріг загального користування в Україні складає 5%, на національні дороги припадає 3%, на регіональні – 4%. Разом довжина доріг державного значення становить 20,2 тисяч кілометрів. Саме вони відіграють важливу роль у розвитку в'їзного туризму. Територію Київщини перетинають такі міжнародні автомагістралі як Київ-Москва, Одеса-Київ-Санкт-Петербург, Київ-Донецьк-Ростов, Київ-Львів-державні кордони з країнами Євросоюзу, Київ-Одеса-Кишинів [11].

Важливе значення у перевезенні туристів в регіоні відіграє залізничний транспорт. Експлуатаційна мережа залізниць України складає майже 19,8 тис. км (без урахування окупованих територій, мережа яких на сьогодні не експлуатується), з яких понад 47,2% електрифіковано. Залізниці з усіх напрямів країни сходяться до найбільшого залізничного вузла України – міста Києва і з'єднують територію області майже з усіма областями України та країнами близького і далекого зарубіжжя [27]. Експлуатаційна довжина залізниць загального користування в Київській області складає 824 км, переважна більшість яких електрифікована. Щільність залізничних колій загального користування становить 29 км на 1000 км² території. Найголовнішими залізничними лініями в межах України є: Київ - Коростень, Конотоп - Київ - Жмеринка, Київ - Гребінка - Полтава - Харків, Київ - ім. Т.Г. Шевченка,

найбільші залізничні вузли - Київ, Фастів, Миронівна, Яготин [27].

Вагоме місце в туристичній інфраструктурі області посідає авіаційне сполучення. Міжнародний аеропорт «Бориспіль» – основний і найбільший пасажирський міжнародний аеропорт України та її столиці, який обслуговує Київ, Київську агломерацію та інші регіони України, забезпечуючи майже дві третини авіапасажирських перевезень у країні. Єдиний аеропорт України, який має трансконтинентальний статус. Щороку обслуговує понад 15 млн. національних та іноземних пасажирів. Аеропорт розташований за 29 км на південний схід від Києва та за 6 км від центру міста Бориспіль. Понад 40 національних і зарубіжних авіакомпаній здійснюють з «Борисполя» пасажирські та вантажні перевезення за 77 регулярними маршрутами по всьому світу [48]. Це єдиний аеропорт України, з якого виконуються трансконтинентальні рейси. Крім того аеропорт є членом Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA), Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) та Міжнародної ради аеропортів (ACI Europe) [66, 68, 69].

Необхідно зазначити, що кожного року кількість пасажирів, які обслуговуються в аеропорту «Бориспіль», збільшується. Так з 2004 по 2019 рр. пасажиропотік аеропорту зріс майже в 5 разів - з 3,2 млн. до 15 млн. осіб і склав 62,5% загального пасажиропотоку аеропортів України. Обсяг пасажиропотоку в аеропортах регіону за останні 15 років відображено в таблиці 2.2.2, а його динаміку - на рисунку 2.2.2.

Таблиця 2.2.2

Річний пасажиропотік аеропортів України, аеропорту «Бориспіль» та аеропорту «Київ» (млн. осіб). Складено автором за матеріалами [67]

Роки															
2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна															
-	6,4	7,4	9,3	10,8	8,9	10,2	12,4	14,1	15,1	10,8	10,6	12,9	16,4	20,5	24,3
Аеропорт «Бориспіль»															
3,2	3,9	4,6	5,7	6,7	5,8	6,7	8,0	8,5	7,9	6,9	7,3	8,6	10,5	12,6	15,2
Аеропорт «Київ» імені Ігоря Сікорського															
-	-	-	-	-	0,01	0,03	0,47	0,86	1,8	1,1	0,9	1,1	1,8	2,8	2,6

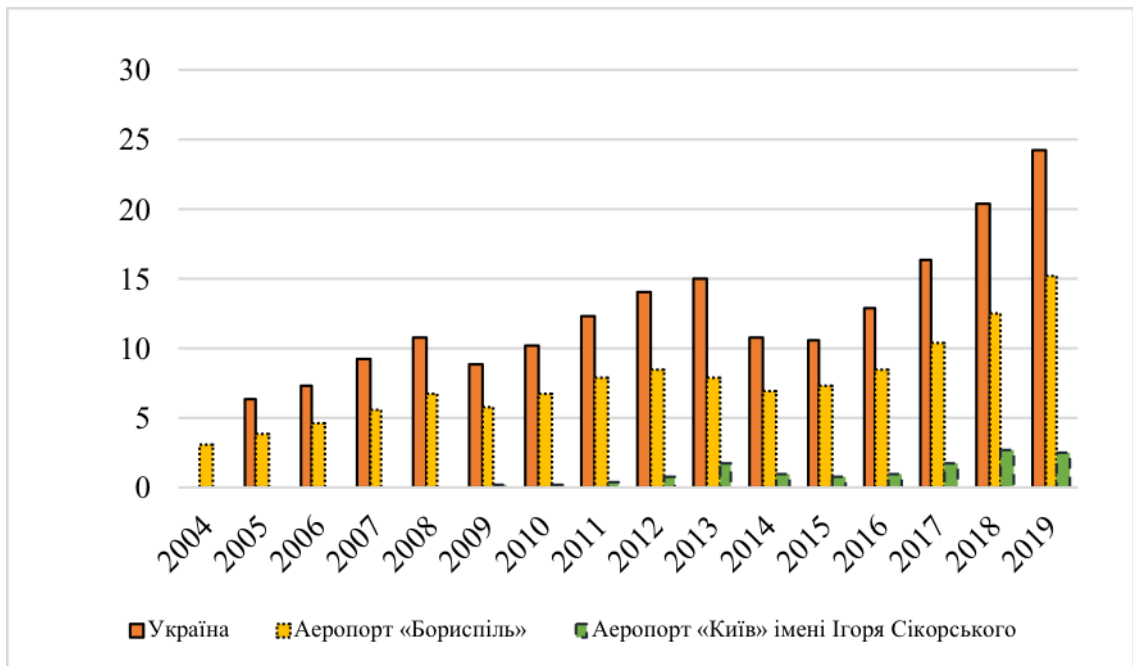

Рис 2.2.2 Динаміка річного пасажиропотоку в Україні, аеропорту «Бориспіль» та аеропорту «Київ» (млн. осіб). Складено автором за матеріалами [67]

Другим найбільшим пасажирським міжнародним аеропортом України та Києва є аеропорт «Київ» імені Ігоря Сікорського, розташований у межах столичного мікрорайону Жуляни за 8 км на південний захід від центру міста. Міжнародний аеропорт «Київ» співпрацює із 43 авіакомпаніями, виконуючи рейси приблизно в 140 міст 48 країн світу. Щомісячно здійснює близько 2500 рейсів, а щорічно обслуговує більше 2 мільйони пасажирів. Лише за січень-лютий 2020 року Міжнародний аеропорт «Київ» обслужив 338,4 тисяч пасажирів. Найбільш популярними на початку 2020 року стали міжнародні напрямки – Мінськ (Білорусь), Варшава (Польща), Відень (Австрія), Берлін (Німеччина), Меммінген (Німеччина), Таллінн (Естонія), Франкфурт-на-Майні (Німеччина); внутрішні – Запоріжжя, Одеса, Львів [56].

Завершуючи аналіз транспортної інфраструктури Київської області важливо відзначити, що у 2018 р. послугами пасажирського транспорту в області скористалися 132,3 млн. пасажирів, що майже на 50 млн. пасажирів менше ніж у 2016 році. Обсяги пасажирських автоперевезень (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) за 2018 р. склали 84,0 млн.

пасажирів, або 63,5% від загального обсягу перевезень пасажирів в області (табл. 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

Кількість перевезених пасажирів за видами транспорту в Київській області в 2016-2018 рр. Складено автором за матеріалами [17]

(тис. осіб)

Роки	Залізничний	Автомобільний (автобуси)	Авіаційний	Тролейбусний	Разом
2016	87518	84344	201	9177	181240
2017	43527	86603	300	8595	139025
2018	41611	84042	551	6122	132326

Як свідчать дані таблиці, протягом 2016-2018 рр. суттєво скоротилась і кількість пасажирів, перевезених залізничним транспортом – з 87,5 млн. до 41,6 млн. осіб, що пояснюється подорожчаннями залізничних послуг. Разом з тим зберігається тенденція до збільшення перевезень пасажирів авіаційним транспортом. Так в 2018 році таких пасажирів було 551 тисяча, що у 2,7 рази більше ніж у 2016 році [17].

Разом з тим, основними проблемами транспортної інфраструктури Київської області є:

- незадовільна якість асфальтного покриття автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям;
- відсутня відповідна кількість розв'язок, які б надали змогу збільшити пропускну здатність доріг Київської області до столиці України для вітчизняного та транзитного транспорту;
- абсолютна зношеність та низька продуктивність пасажирського рухомого складу залізничного транспорту, що веде до неможливості виконання пасажирських перевезень в повному обсязі та, як наслідок – зниження мобільності населення та відтоку кількості туристів [55].

Вирішення цих проблем може суттєво відобразитися на кількості

туристів, які обиратимуть відпочинок в межах України.

В ХХІ столітті важливе місце в обслуговуванні туристів посідає послуга із забезпечення Інтернетом. В Київській області вже в 2012 році було проведено розширення існуючих майданчиків ШСД (широкосмуговий доступ в Інтернет) на 1536 портів та побудовано вісім нових майданчиків на 896 портів. Послуги широкосмугового доступу до мережі Інтернет надано на 124 майданчики у 78 населені пункти Київської області, монтованою ємністю 57984 порти, з них задіяна ємність 55974 порти. Розвиток мережі Інтернет та стільникового зв'язку хоча і призводить до зменшення кількості користувачів стаціонарними телефонами та традиційним поштовим з'єднанням, але разом з тим покращує комунікацію в межах області та може стати поштовхом до розвитку районів області, які віддалені від Києва [55].

Важливе значення для забезпечення туристичних потоків в столиці та області відіграють засоби розміщення, що надають послуги не лише з розміщення, а й харчування та іншого обслуговування, забезпечуючи при цьому комфортність перебування гостей. Інформація про кількість колективних засобів розміщування та їх місткість надана в таблиці 2.2.4.

Як свідчать дані таблиці з за досліджуваний період (2015-2017 р.р.) в Київській області спостерігалось зростання кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування з 4960 до 5345 одиниць.

Розвиток готелів та інших об'єктів для тимчасового проживання туристів характерне і для Києва. Так в 2017 р. кількість готелів в місті становила 163, або 89,5% загальної кількості колективних засобів розміщування. На них припадало більше 17,7 тисяч місць та 1,1 млн. осіб, які отримали відповідні послуги.

Варто зазначити, що загальна кількість готелів та аналогічних засобів розміщування в Україні в 2017 році становила 2534 одиниці, з яких 1703 – готелі, або 67,2%. Загальна кількість осіб, що перебували у готелях України в 2017 році – 4332043 осіб (Додаток Б, табл. Б.5, Б.6). Таким чином, чверть усіх відвідувачів українських готелів зупинялися у Київських готелях.

Таблиця 2.2.4

Показники функціонування колективних засобів розміщування
у Київській області за 2016-2018 рр. Складено автором за матеріалами [17]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од.			Кількість місць, од.			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування			
Київська область									
2015	158	87	71	16559	4960	11599	202471	161327	41144
2016	176	114	62	15744	5277	10467	294844	249797	45047
2017	162	111	51	13017	5345	6762	293519	250668	42851
Київ									
2015	171	147	24	25322	20484	4838	1048850	1008327	40523
2016	186	165	21	22647	18326	4321	1182326	1149789	32537
2017	182	163	19	21861	17798	4063	1155444	1122041	33403

На київський ринок вийшли такі міжнародні бренди, як: Radisson, InterContinental, Hyatt International, Hilton, Sheraton Hotels & Resorts, Marriott International, Accor Group, Holiday Inn, Ramada Encor та інші [39].

У Києві за категорією комфортності найбільш масштабними є наступні готелі: [23]:

«*****» – 5 готелів на 931 номер (Прем'єр Палац, Фейрмонт, Опера, Хаятт Рідженсі Київ та ІнтерКонтиненталь Київ);

«****» – 28 готелів на понад 1500 номерів (з них найвідоміші Редісон САС, Дніпро, Київ, Салют, Президент-готель, Національний, Рів'єра на Полоді, Поділ-Плаза, Вісак, Піросмані, Фараон та ін.);

«***» – 19 готелів на 3186 номери;

«**» – 20 готелів на 1133 номерів;

«*» – 7 готелів на 176 номерів.

Окрім готелів в Київській області досить широко представлені санаторно-курортні та оздоровчі заклади. Протягом останніх років, кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні та області має тенденцію до зменшення через нестабільну фінансову ситуацію на внутрішньому ринку. Так, у 2017 році загальна кількість закладів лікувально-оздоровчої сфери України скоротилася на 4,6% у порівнянні з 2016 роком і становила 1641 заклад (Додаток В. табл. В. 7).

У Київській області з 2015 по 2017 рр. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням зменшилась з 12 до 10, санаторіїв-профілакторіїв – з 4 до 2, баз та інших закладів відпочинку – з 52 до 36 (табл. 2.2.5).

Таблиця 2.2.5

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади у Київській області в 2015-2017 рр.

Складено автором за матеріалами [17]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2015	12	2,4	4	0,6	1	... ¹	52	7,9
2016	12	2,4	3	0,5	1	... ¹	42	6,4
2017	10	2,1	2	0,5	1	... ¹	36	4,6
Відхилення 2017/2015 р.: абсолютне, (+; -)	-2	-0,3	-2	-0,1	0	-	-16	-3,3
- відносне, %	-16,7%	-12,5%	-50%	-16,7%	0	-	-30,8%	-41,7%
Відхилення 2017/2016 р.: абсолютне, (+; -)	-2	-0,3	-1	0	0	-	-6	-1,8
- відносне, %	-16,7%	-12,5%	-33,3%	0	0	-	-14,2%	-28,1%

¹ - Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації.

Основними причинами даної тенденції можна назвати ряд чинників – збільшення вартості послуг на ринку санаторно-курортного комплексу та інших супутніх послуг пов'язаних з ним; зменшення реальних доходів населення; зниження замовлень на дані послуги з боку профспілок всіх рівнів та різке скорочення державних програм фінансової підтримки санаторно-курортних закладів.

Вагомим додатком до послуг з розміщення є послуги харчування туристів як вітчизняних, так і іноземних. Значення ресторанів і закладів харчування в обслуговуванні туристів не обмежується забезпеченням природної потреби людини у харчуванні. Вони виконують ряд інших важливих функцій, серед яких:

- гостинності – дозволяє показати гостям прихильне до них ставлення за допомогою привабливого інтер'єру, вишуканого сервірування, продуманого меню з національними стравами;

- економічна – впливає на загальний розвиток туристичної інфраструктури, а також сприяє збільшенню валютних надходжень в економіку;

- комунікативна - ресторан, бар, кафе - вдалі місця для невимушеного спілкування в неофіційній атмосфері;

- організація дозвілля гостей - жива музика, тематичні вечірки, великі монітори, що дозволяють слідкувати за спортивними подіями - це та інше допомагає відпочити [12].

Ресторанний ринок – один із найбільш динамічних ринків в Україні. Він надзвичайно чутливий до економічної ситуації, коливань курсу валют та соціальних чинників. В 2016–2017 рр. він намагався активно відновитися після політичної та економічної кризи 2014–2015 рр. Загалом за цей період зникло близько 5600 підприємств громадського харчування. За оцінками Rest Consulting, із них близько 1500 ресторанів закрилися, не витримавши кризи, а ще трохи більше 4 тисяч залишилися в окупованому Криму та зоні АТО [16].

За даними дослідницької компанії Nielsen, на вересень 2017 р. у шести

найбільших містах України – Києві, Львові, Одесі, Харкові, Запоріжжі та Дніпрі – функціонувало 10994 підприємства у сфері харчування. З них найбільша частка припадала на заклади типу кафе і ресторанів – 46% (5009 од.). Закладів у категорії Fast Food дещо менше – 40% (4 427 од.), частка барів, пабів та нічних клубів найнижча – 14% (1 558 од.) [16].

У розрізі міст найбільшу кількість об'єктів громадського харчування представлено у Києві, який за цим показником майже в 2,5 рази випереджає Харків та Одесу, більш ніж у чотири рази – Дніпро і майже в 10 разів – Запоріжжя (рис.2.2.3). Цікаво, що Львів, який вважається одним із центрів гастротуризму в Україні, також значно відстає від столиці і налічує всього 1 294 заклади громадського харчування [16].

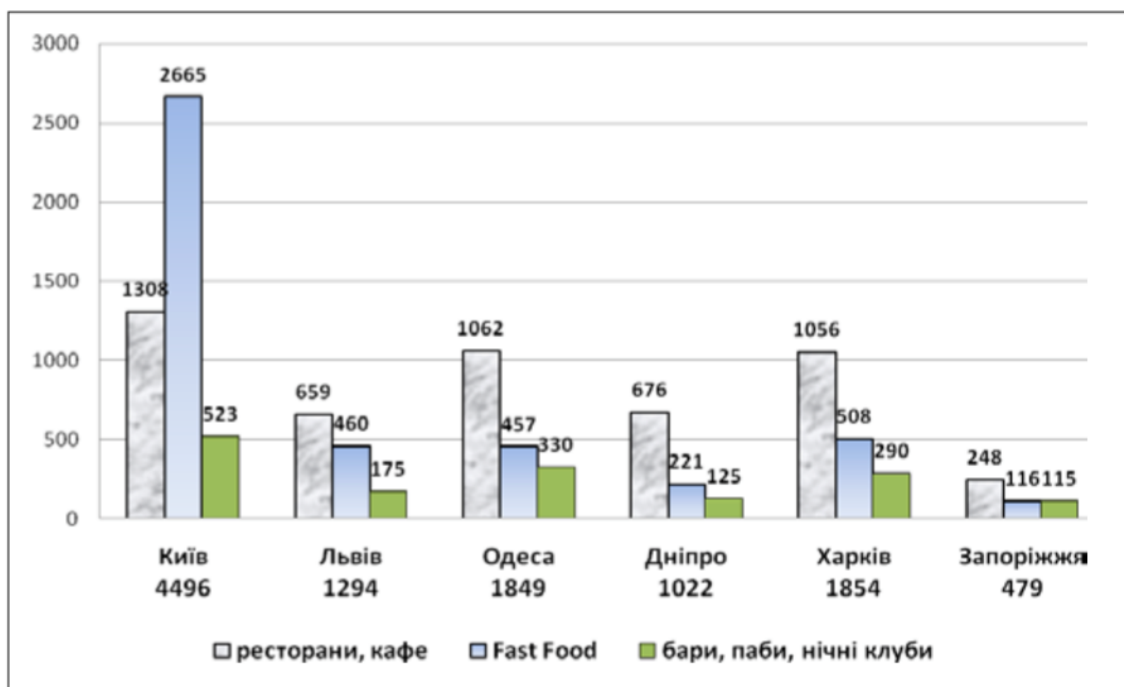

Рис. 2.2.3 Кількість підприємств харчування різних видів у шести найбільших містах України, од. [42]

Як свідчать дані рисунка 2.2.3, Київ є лідером серед міст України за кількістю закладів харчування. Проте, не лише в столиці можна знайти локації з цікавими концепціями та смачними стравами в меню. Ресторани Київської області пропонують клієнтам рівень обслуговування та спектр послуг, які нічим

не поступаються столичним закладам. Вони розташовані практично у всіх містах та багатьох сільських населених пунктах.

Важливе місце в системі туристичної інфраструктури регіону посідають дитячі оздоровчі заклади, в яких надаються побутові і комунальні послуги, відбувається громадське харчування, забезпечується охорона здоров'я, здійснюється позашкільна робота, організація дозвілля та виховання дітей. В Україні сформувалася широка мережа дитячих оздоровниць, таборів відпочинку та інших дитячих закладів. В таблиці 2.2.6 надано інформацію про діяльність дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали у Київській області влітку 2016-2018 рр.

Таблиця 2.2.6

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку у Київській області за 2016-2018 рр. Складено автором за матеріалами [17]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення
2016	433	13	4860	3247	35804	11811
2017	415	11	4703	3013	34819	9393
2018	453	4	3705	1075	31910	3202
Відхилення 2018/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	+20	-9	-1155	-2172	-3894	-8609
- відносне, %	+4,6	-69,2	-23,8	-66,8%	-10,9	72,9
Відхилення 2018/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	+38	-7	-1938	-1938	-2909	-6191
- відносне, %	+9,2	-63,6	-21,2	-64,3%	-8,3	-65,9

Як свідчать дані таблиці, загальна кількість дитячих закладів відпочинку

й оздоровлення в регіоні за досліджуваний період зросла з 433 до 453 одиниць, а власне оздоровчих закладів - скоротилася 13 до 4 одиниць. Одночасно скоротилась і загальна кількість місць в усіх закладах на 1155 одиниць, при цьому темпи скорочення місць в закладах оздоровлення становили 66,8%. І як наслідок – зменшення кількості дітей, які перебували на відпочинку або оздоровленні. Якщо в 2016 році дітей, які відпочили та оздоровилися було більше 35,8 тисяч осіб, то в 2018 р. – трохи більше 31,9 тисяч. Лише у закладах оздоровлення таке скорочення склало 72,9%, з 11,8 тис. до 3,2 тис. осіб. Такі негативні тенденції у сфері дитячого відпочинку та оздоровлення можна пояснити прийняттям нових законодавчих норми та стандартів харчування для дітей, які диференційовані за віковими категоріями. При цьому вони орієнтовані на дітей дошкільного віку, але поширюються на всіх. Для виконання цих норми, дитячим закладам потрібно мати кілька різних комплектів кухонного реманенту, певний посуд тощо. Це покладає додаткове матеріальне навантаження особливо на приватні табори відпочинку. Крім того, було знято мораторій на проведення різних перевірок. Тому частина дитячих закладів в зазначені літні сезони не відкрилася [22].

Таким чином, здійснивши аналіз стану туристичної інфраструктури в Київській області, можемо констатувати, що вона є важливим чинником розвитку туристичної галузі в регіоні і від її досконалості безпосередньо залежить якість туристичного обслуговування та, відповідно, конкурентоспроможність регіональної туристичної галузі.

2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні

Аналіз соціально-економічних чинників розвитку туризму в Київській області, її природно-ресурсної рекреаційно-туристичної бази, історико-культурних ресурсів, а також дослідження сучасного стану та особливостей організації туристичної діяльності в регіоні, дає нам підстави зробити висновок

про наявність ряду проблем та актуальність питання щодо вдосконалення її подальшого розвитку.

Дослідники сучасних регіональних тенденцій розвитку туристичної діяльності наголошують на важливості розробки та застосування системних заходів, які мають бути визначені з урахуванням міжнародних і внутрішніх чинників, а їх виконання повинно створити сприятливі, конкурентоспроможні умови для розвитку, як даної галузі, так і, через збільшення надходжень до регіонального та місцевих бюджетів, створення нових робочих місць та покращення умов життя громадян області, сприяти загальному соціально-економічному зростанню в регіоні.

Для визначення подальших ефективних напрямів розвитку туризму у досліджуваному регіоні доцільно застосувати SWOT-аналіз, який дозволяє ідентифікувати найвагоміші впливи, слабкі сторони, переваги, загрози та можливості й здійснити прогноз подальшого розвитку туристичної галузі.

В таблиці 2.3.1 наведений SWOT-аналіз розвитку туризму у Київській області, який оцінює в комплексі внутрішні і зовнішні чинники, що впливають на розвиток туризму в регіоні. Саме такий аналіз є необхідним елементом досліджень, обов'язковим попереднім етапом при складанні будь-якого рівня стратегічних та маркетингових планів.

Визначаючи сильні сторони розвитку туризму Київщини, варто, перш за все відзначити вигідне географічне розташування регіону, значний транзитний потенціал та розвинену транспортну інфраструктуру. До сильних сторін також можна віднести наявність значної кількості об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема заповідників, заказників та рекреаційних зон.

В області сформувався великий ресурс для розвитку внутрішнього туризму та туризму вихідного дня, зосереджена значна кількість висококваліфікованих трудових ресурсів. Крім того, сконцентрована велика кількість об'єктів історико-культурної спадщини. Такі переваги створюють привабливий інвестиційний клімат для вітчизняних та іноземних компаній індустрії гостинності.

Таблиця 2.3.1

Сильні та слабкі сторони розвитку сфери туризму в Київській області.

Складено автором за матеріалами [50]

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне географічне розташування регіону. 2. Значний транзитний потенціал та розвинена транспортна інфраструктура. 3. Наявність природно-заповідного фонду, зокрема заповідників, заказників та рекреаційних зон. 4. Великий ресурс для розвитку внутрішнього туризму та туризму вихідного дня. 5. Висококваліфіковані трудові ресурси. 6. Велика кількість об'єктів історико-культурної спадщини. 7. Прямий інтерес інвесторів у зв'язку з географічним положенням та безпосереднім зв'язком з м. Київ. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність сформованого регіонального туристичного ринку та його системного розвитку. 2. Недосконалість туристичної інфраструктури й послуг сучасного рівня, їх невідповідність міжнародним стандартам. 3. Відсутність належного інформаційного забезпечення регіональних туристичних продуктів. 4. Недооцінка значення туризму для соціально-економічного розвитку регіону. 5. Зростання кількості підприємств туристичного бізнесу у «тіньовому» секторі.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Адаптація до сучасних європейських стандартів. 2. Вступ України до Європейського Союзу. 3. Формування кластерної моделі розвитку туризму. 4. Створення єдиної концепції сталого розвитку туризму в регіоні. 5. Створення умов для розвитку туристичної інфраструктури європейського рівня з залученням міжнародних інвестицій. 6. Зростання економічних показників та прямих надходжень до бюджетів усіх рівнів за рахунок розвитку туристичного бізнесу. 7. Зростання туристичного іміджу регіону та країни. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична і соціально-економічна нестабільність в країні. 2. Загострення чи продовження воєнного конфлікту на сході. 3. Нестабільність курсу національної валюти. 4. Погіршення умов фінансування і кредитування. 5. Значна частка тіньової економіки. 6. Складність процедур сертифікації і стандартизації товарів та послуг. 7. Обтяжливість реєстраційно-дозвільних процедур

Як свідчать дані таблиці 2.3.1, слабкими сторонами регіональної туристичної галузі є: відсутність сформованого стійкого туристичного ринку, що системно розвивається; брак та недосконалість туристичної інфраструктури та послуг сучасного рівня та їх невідповідність міжнародним стандартам; відсутність інформаційного забезпечення для туристичних продуктів; недооцінка значення туризму для розвитку регіону; зростання кількості підприємств туристичного бізнесу у «тіньовому» секторі тощо.

Проведений SWOT-аналіз дає змогу об'єктивно оцінити можливості розвитку туризму в Київській області, головні серед них – адаптація до сучасних європейських стандартів; вступ України до Європейського Союзу; формування кластерної моделі розвитку туризму; створення єдиної концепції сталого розвитку туризму в регіоні; створення умов для розвитку туристичної інфраструктури європейського рівня з залученням міжнародних інвестицій; зростання економічних показників та прямих надходжень до обласного, районних та місцевих бюджетів за рахунок розвитку туристичного бізнесу та розробки ефективних заходів щодо упередження можливих проблем.

Здійснюючи SWOT-аналіз, важливо оцінити загрози, які стримують розвиток туристичної галузі у Київській області. Серед них – нестабільна політична і соціально-економічна ситуація; загострення чи продовження воєнного конфлікту на сході; нестабільність курсу національної валюти; погіршення умов фінансування і кредитування; значна частка тіньової економіки; складність процедур сертифікації і стандартизації товарів та послуг; обтяжливість реєстраційно-дозвільних процедур.

Ідентифікація сильних та слабких сторін, загроз та можливостей дає підстави для визначення потенційних можливостей в розвитку туристичної галузі Київської області та розробки ефективних заходів щодо її подальшого зміцнення.

Враховуючи дослідження науковців з питань розвитку туризму в Україні та Київській області, а також наші дослідження стану розвитку туризму в досліджуваному регіоні, що були здійснені у процесі виконання роботи, вважаємо за необхідне вжиття цілого ряду невідкладних заходів організаційного, технологічного та економічного характеру, спрямованих на стимулювання туристичної галузі. Їх зміст відображено на рисунку 2.3.1. Як свідчать дані рисунка, головна увага має приділятися поліпшенню організаційних та соціально-економічних умов для нарощування й активізації використання туристичного потенціалу Київщини та його реалізації.

Обласні та місцеві органи влади в регіоні останнім часом приділяють

Рис. 2.3.1 Основні напрями подальшого розвитку туристичної галузі у Київській області. Складено автором за матеріалами [57]

чимало уваги питанням подальшого розвитку туристичної галузі. Так нагальні питання подальшого розвитку туристичної галузі в регіоні обговорювалися представниками туристичних асоціацій Київщини та України, керівниками міст, районів та ОТГ області, представниками громадськості та засобів масової інформації під час роботи круглого столу «Перспективи розвитку туризму Київщини», що відбувся в серпні 2019 року в рамках проведення обласних урочистостей з нагоди відзначення 28-ї річниці незалежності України [59]. Учасники круглого столу наголошували на необхідності розробки дієвої стратегії розвитку туризму з реальними забезпечуючими заходами, актуальними на 3-5 років. Зокрема це:

- створення реєстру найбільш цікавих туристичних об'єктів області, так званих «туристичних магнітів;

- модернізація та оновлення туристичного portalу області, адаптація його до сучасних стандартів веб-інтерфейсів (просування в пошукових системах, кросс-промоція з іншими порталами, впровадження аналітичних систем, забезпечення контекстної реклами, просування в соціальних мережах);
- розробка та створення брендової сувенірної продукції, рекламних буклетів, календарів подій, туристичних карто-схем, туристичних довідників, аудіо-візуальної продукції, організація перехресної промоції з іншими регіонами;
- створення програмного забезпечення (мобільного додатку) для смартфонів/планшетів «Kyiv Region Visitor Guide», розробка фото і аудіо контенту для мобільного додатку «Kyiv Region Visitor Guide» з можливістю оновлення та технічної підтримки.

Виконання запропонованих заходів дозволить просувати та пропагувати туристичні продукти (в тому числі кластери) області та організацій і підприємств, які надають послуги в сфері туризму й рекреації серед основної аудиторії потенційних туристів (як внутрішніх, так і закордонних).

Для формування позитивного та впізнаваного іміджу туристичного бренду Київської області та його просування на внутрішньому й міжнародному ринках важливо вирішити питання інформаційно-рекламного забезпечення туризму в області. Зокрема, для цього необхідно:

- розробляти та проводити туристичні заходи (у т.ч. з різних видів активного туризму);
- брати участь у регіональних туристичних виставках, семінарах, конференціях тощо;
- організовувати та проводити форуми, семінари, наради та науково-практичні конференції з питань розвитку туризму в Київській області із залученням вітчизняних та іноземних фахівців;
- організовувати та проводити масові туристичні заходи регіонального рівня, співпрацюючи із засобами масової інформації, міжнародними інституціями, інформаційними агентствами та лідерами думок з формування

позитивного іміджу області.

При цьому головну роль у формуванні туристичного іміджу області має відігравати інформація про туристичну та рекреаційну привабливість Київської області, перелік туристичних продуктів області, підприємств та організацій, які надають послуги у сфері туризму та рекреації у мережі Інтернет, підтримка та просування туристичних можливостей Київської області через інструменти подієвого туризму для кращого та більш всебічного донесення інформації до цільової аудиторії.

Важливе місце в забезпеченні розвитку туристичної галузі області займає маркетинг та промоція туристичного бренду Київщини, роль яких полягає, головним чином, у тому, щоб привернути увагу потенційного вітчизняного та іноземного туриста до області та сформувати його позитивне сприйняття. Технології маркетингу, які при цьому обираються для покращення іміджу області, включають у себе PR-кампанії (створення інфо-приводу для безкоштовного видання в засобах масової інформації), рекламної кампанії (платне розміщення у ЗМІ), друковані матеріали (брошури, буклети, електронні носії), участь в іміджевих заходах.

Запропоновані маркетингові заходи передбачають:

- організацію рекламно-інформаційних турів для представників туристичної галузі та ЗМІ до Київської області і створення відео-контенту для промоції Київського регіону на вітчизняних та закордонних ринках;
- презентацію туристичних можливостей Київської області на міжнародних виставкових заходах за кордоном, у тому числі: міжнародних та національних туристичних виставках, салонах та ярмарках (UITT, UITM, ITB, BIT, EIBTM, WTM, «Білорусія», TT Warsaw, MATKA, ADVENTUR, Baltour, ExpoBatumi, COTTM, «Познань» та інших);
- адаптацію презентаційної продукції для реалізації за кордоном та для іноземних відвідувачів регіону (путівники, мапи, інфо-буклети, адаптація відео-роликів, спеціальні видання).

Промоція туризму необхідна для передачі інформації про

конкурентоздатність, туристичні продукти і рекреаційні можливості Київської області. Заходи з промоції повинні включати професійно підготовлену вичерпну інформацію для потенційних туристів та екскурсантів [59].

Для забезпечення формування та інформаційного забезпечення туристичних продуктів Київської області важливо створити достатню та доступну мережу туристично-інформаційних центрів (ТІЦ).

З метою підвищення ефективності управління процесами розвитку, підтримки та формування туристичних ресурсів Київської області впрото забезпечити наступні заходи:

- моніторинг і аналіз туристичних об'єктів, впровадження і створення єдиного переліку туристичних об'єктів з урахуванням існуючих об'єктів введених в експлуатацію відповідно до норм чинного законодавства;

- розробка та впровадження комплексної програми екскурсійного обслуговування потенційних споживачів з урахуванням вікових категорій та соціальних особливостей (учнівська молодь, люди похилого віку, особи з інвалідність тощо).

З метою сприяння інвестиційній діяльності в сфері туризму необхідно забезпечити реальне втілення принципів сталого розвитку туризму, що буде стимулювати залучення інвестицій у реалізацію конкретних проектних рішень в регіоні.

Для стимулювання туристичних потоків в області, мають бути реалізовані й заходи, що націлені на розвиток сучасної туристичної інфраструктури згідно міжнародних стандартів. Це є необхідним для забезпечення комфортного та безпечного пересування туристів територією області й відвідуванню ними туристичних об'єктів, що в свою чергу буде сприяти підвищенню туристичного іміджу області та зростанню її конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг. Серед першочергових заходів:

- розвиток дорожньої мережі до туристичних і оздоровчих об'єктів, таборів, садиб та баз відпочинку, створення та реконструкція малих об'єктів обслуговування туристів (громадські вбиральні, дитячі майданчики тощо) ;

- ідентифікація, маркування та встановлення міжнародно визнаних позначень туристичних та рекреаційних об'єктів, пам'ятників архітектури, історії та культури та їх підтримка у задовільному стані;
- розробка нових тематичних екскурсійних програм та спеціалізованих маршрутів з історико-краєзнавчої, військово-патріотичної, літературно-мистецької, архітектурної, історико-релігієзнавчої, природничої та інших тематик;
- розроблення рекламних буклетів та встановлення стендів туристичних маршрутів;
- організація навчання для підприємців-початківців у сфері сільського туризму, створення системи дистанційного навчання та консультування кадрів в цій сфері [57].

Туристична галузь Київської області, враховуючи наявність 3-мільйонного міста, столиці України – міста Києва, має колосальний потенціал для розвитку туризму вихідного дня. Для його активізації доцільно: розробити та створити велосипедні маршрути згідно європейських стандартів, та затвердити план розміщення місць стоянок для відпочинку туристів та екскурсантів; облаштувати зупинкові станції з можливістю паркування, прокату та технічного обслуговування транспортних засобів туристичного спрямування (велосипеди, екскурсійний транспорт, авто-туристи); розробити, виготовити та встановити 3-D конструкції на виїздах (виїздах) до (з) області та міст з логотипом області (особливо актуально для напрямків з найбільшим трафіком) тощо.

Реалізація таких заходів сприятиме покращенню туристичної діяльності в регіоні, позитивно вплине на роботу операторів внутрішнього туризму, забезпечить маркетингову підтримку іміджових турпродуктів регіону, сприятиме покращенню рівня обслуговування вітчизняних та іноземних туристів, залученню інвестицій у туристичну галузь та позиціонуванню Київської області як провідного учасника на ринку туристичних послуг.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження, проведені у процесі написання кваліфікаційної роботи, дають нам можливість сформулювати наступні висновки та пропозиції:

1. Київська область за основними соціально-економічними показниками, входить в п'ятірку регіонів-лідерів. За обсягом ВРП на одну особу область протягом 2014-2017 років посідала 4 місце серед регіонів України, поступаючись лише м. Києву, Дніпропетровській та Полтавській областям. В регіоні зосереджена достатня кількість промислових підприємств, об'єктів комунального господарства та сфери обслуговування, магістралі міжнародного та загальнодержавного значення, які загалом створюють сприятливі умови для ефективного розвитку туристичної діяльності. Однак, хоча за останні 5 років потік туристів в область зріс на 39,0 %, саме соціально-економічні чинники стають перешкодою до сталого та більш ефективного розвитку туристичної діяльності в регіоні.

2. Природні умови і ресурси є важливим чинником розвитку туризму Київської області. Проведений аналіз природно-ресурсної бази області довів сприятливість природних передумов та ресурсів у забезпеченні ефективного розвитку туристичної діяльності в регіоні. Проте їх використання в рекреаційно-туристичних цілях повинно здійснюватися із дотриманням екологічних вимог та вирішенням існуючих еколого-економічних проблем.

3. Київська область – територія, багата на історико-культурну спадщину, успадковану від попередніх поколінь. Адже тут, у самому серці України, з давніх-давен селилися люди, вирувало життя, відбувалися важливі історичні події. На території області сформувався потужний історико-культурний потенціал, який став сприятливим чинником для ефективного розвитку туристичної діяльності в регіоні.

4. Туристична галузь Київської області представлена майже 6 тисячами пам'яток історико-культурної спадщини, основою якої є 2010 пам'яток археології, 1164 пам'ятки історії, 164 пам'ятки архітектури, більшість

з яких є культовими спорудами XVI-XIX століть. В області знаходяться давні міські поселення, зокрема – Переяслав, Біла Церква, Ірпінь, Васильків, Вишгород, Ржищев та інші, які зберігають цікаві артефакти попередніх епох, що приваблюють любителів пізнавальної рекреаційної діяльності та історико-культурного туризму.

5. На ринку туристичних послуг регіону представлені численні туристичні об'єкти, які цікаві вітчизняним та іноземним туристів. Наданням послуг туристам займаються туристичні підприємства юридичні та фізичні особи. Але для подальшого розвитку туристичної галузі в регіоні потрібне здійснення комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення стратегічних цілей та створити нові більш якісні умови розвитку туристичного бізнесу в регіоні.

6. В Київській області, як і в Україні в цілому, протягом останніх двох років простежувалась тенденція щодо збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності. При чому, якщо кількість суб'єктів туристичної діяльності юридичних осіб збільшилась лише на 15,4%, то кількість суб'єктів туристичної діяльності фізичних осіб – у 2,1 рази. В 2018 році в досліджуваному регіоні загальна кількість туристичних підприємств склала 217, з яких 45 – це суб'єкти - юридичні особи та 172 – суб'єкти фізичні особи, в самому Києві таких суб'єктів 856 та 237 відповідно.

7. У 2018 році в Україні загальний дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку і аналогічних обов'язкових платежів) склав 16 935,3 млн грн, у тому числі сума комісійних, агентських та інших винагород – 384,2 млн гривень. При цьому операційні витрати, зроблені вітчизняними суб'єктами туристичної діяльності склали 12 408,1 млн гривень, що є більшим рівня 2016 року.

8. Аналіз стану туристичної інфраструктури Київської області показав, що її стан суттєво впливає на розвиток туристичної сфери. Проте, в цій сфері існує цілий ряд проблем, які знижують конкурентоспроможність вітчизняного туристичного продукту на регіональному туристичному ринку.

Необхідне подальше підвищення якості сервісу та оновлення матеріально-технічної бази складових інфраструктури, збільшення обсягів інвестування в розвиток туристичної інфраструктури, а також покращення соціально-економічного стану країни з підвищенням купівельної спроможності населення.

9. Дослідження сучасних регіональних тенденцій розвитку туристичної діяльності свідчить про необхідність глибокого аналізу результатів реалізації тих заходів, які були визначені Стратегією розвитку Київської області на період до 2020 року в частині туристичної галузі та розробку стратегії розвитку туризму на найближчі 10 років. Пріоритетними заходами, які необхідно передбачити та реалізувати, на наш погляд, є наступні: створення реєстру найбільш цікавих туристичних об'єктів області, так званих «туристичних магнітів»; інфраструктурне облаштування «туристичних магнітів» з метою підвищення їх привабливості та доступності; удосконалення маркетингових методів та промоції туристичного бренду Київщини; розвиток мережі ТПЦ; розробка «соціально спрямованих» туристичних продуктів, розрахованих на цільову аудиторію (учнівська молодь, люди похилого віку, люди з інвалідністю); розвиток системи навчання для підприємців-початківців у сфері сільського туризму, створення системи дистанційного навчання та консультування кадрів в цій сфері; створення та розповсюдження презентаційної продукції для реалізації закордоном та для іноземних відвідувачів регіону (путівники, мапи, інфо-буклети, адаптація відео-роликів, спеціальні видання).

Реалізація вищезазначених заходів сприятиме покращенню туристичної діяльності в регіоні, забезпечить сприятливі умови для ефективної діяльності усіх учасників туристичного ринку, підвищить туристичну привабливість регіону та конкурентоспроможність регіональної туристичної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р., № 324/95 / URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 25.01.2020 р).
2. Земельний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2002, № 3-4. Ст. 27.
3. Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» (щодо визначення поняття «пам'ятка культурної спадщини»: Закон України від 19 січня 2017 р. № 5678. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60961 (дата звернення: 22.01.2020).
4. Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP090928.html (дата звернення: 22.01.2020).
5. Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 200 р. № 1761. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP011761.html (дата звернення: 05.01.2020).
6. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 34. Ст. 502.
7. Аналітика та статистика. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcd6&tag=Analitika&isSpecial=true> (дата звернення: 29.12.2019)
8. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. / Бейдик О. О. -

К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університете», 2001. – 395 с.

9. Биржаков М. Б. Введение в туризм / Биржаков М. Б. – СПб. : Издательский дом «Герда», 2000. – 192 с.

10. Брич В. Я. Організація туризму: підручник / За заг. ред. Брича В. Я. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – 448 с.

11. Бутко М. П. Транспортна інфраструктура як складова туристичного потенціалу України / Бутко М. П. // Ефективна економіка. – 2019. – №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=62> (дата звернення: 05.03.2020).

12. В'їзний туризм : навч. посіб. / П. Ф. Коваль, Н. О. Алешугіна, Г. П. Андреева та ін.; за ред. : П. Ф. Ковалю, Н. О. Алешугіної. Ніжин : Вид-во Лук'яненко В. В. – 2010. – 304 с.

13. Василюк О. Природно-заповідний фонд Київської області / Василюк О., Костюшин В., Норенко К. та ін. К.: НЕЦУ, 2012. – 338 с.

14. Воловик Л. М. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного комплексу столичного регіону (на прикладі Київської області) / Воловик Л. М. // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 26. – С. 164-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2013_26_23. (дата звернення: 25.02.2020).

15. Галицький В. І. Природні умови і ресурси / Галицький В. І. // Географічна енциклопедія України. – К.: «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – Т.2: З – О. – 480 с. – С. 144-145.

16. Гірняк Л. І. Глагола В. А. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні / Гірняк Л. І. Глагола В. А. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/13.pdf (дата звернення: 05.03.2020).

17. Головне управління статистики у Київській області. URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=929&lang=1> (дата звернення: 29.02.2020).

18. Департамент туризму та курортів. Інформація щодо фінансово-економічних показників сфери туризму 2017-2019 р. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77->

a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true(дата звернення: 25.02.2020).

19. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.02.2020).

20. Державне агентство автомобільних доріг України. URL: www.ukravtodor.gov.ua (дата звернення: 29.02.2020).

21. Державний реєстр національного культурного надбання. URL: <http://web.archive.org/web/20081231050720/http://www.heritage.com.ua/reestry/index.php?id=67> (дата звернення: 22.01.2020).

22. Дитячий туризм – 2019: тенденції, тренди та проблеми. URL: <https://zruchno.travel/News/New/3570?lang=ua> (дата звернення: 04.03.2020).

23. Доценко В. Ф. Розвиток готельного господарства столичного регіону України / Доценко В. Ф., Арпуль О. В., Бондар Н. П., Дудкіна О. О. URL: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7519/1/hotel_industry.pdf (дата звернення: 05.03.2020).

24. Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охороні культурної спадщини: досвід, проблеми, перспективи / Горбик В. О., Денисенко Г. Г. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – 192 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6792-3/978-966-02-6792-3.pdf> (дата звернення: 25.12.2019).

25. Земельна реформа на регіональному рівні (на прикладі Київської області за 1991-2011 роки) / Дорош Й. М. та ін. - К. : ЗАТ «ВІПОЛЬ», 2011. – 188 с.

26. Індекс поточної економічної спроможності: комплексна оцінка соціально-економічної ситуації в Україні / Шангіна Л., Юрчишин В. – Київ: Заповіт, 2017. – 44 с.

27. Інформація про Українські залізниці. URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-ukrainski-zaliznici.html> (дата звернення: 29.02.2020).

28. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13246.pdf>(дата звернення: 06.03.2020).

29. Ivan.liptuga. URL: <https://www.facebook.com/ivan.liptuga> (дата звернення: 05.03.2020).

30. Карпенко Ю. В. Сучасні тенденції глобалізації та регіоналізації відносин у сфері туризму / Ю. В. Карпенко // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 3 (49). – С. 49-62.

31. Київська область // Географічна енциклопедія України. – К.: «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – Т.2: З – О. – 480 с. – С. 143.

32. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Навч. посібник. - Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.

33. Колективні засоби розміщування в Україні у 2017 році. Статистичний збірник / Відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 142 с.

34. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972). Україна в міжнародно-правових відносинах. – К., 1997. – Кн. 2. – 864 с.

35. Корж В. Т. Транспортна інфраструктура / Корж В. Т. // Географічна енциклопедія України. – К. : «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989-1993. – Т. 3 : П – Я. – 480 с. – С. 303.

36. Кошель А. О. Землі природно-заповідного фонду Київської області: сучасний стан, проблеми, перспективи / Кошель А. О. // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2013. – № 1-2. – С. 115-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zemleustriy_2013_1-2_19 (дата звернення: 25.12.2019).

37. Культурне надбання Київської області. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11578/> (дата звернення: 25.11.2019).

38. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / Любіцева О. О. – К.: «Альтерпрес», 2002. – 436 с.

39. Мархонос С. М., Турло Н. П. Діагностика трансформації готельного господарства м. Києва / Мархонос С. М., Турло Н. П. // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_2_40 (дата

звернення: 03.03.2020).

40. Матвійчук Л. Ю. Аналіз чинників впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів. URL: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Мои%20документы/Downloads/Nzn_uoa_2012_19_42%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Мои%20документы/Downloads/Nzn_uoa_2012_19_42%20(1).pdf) (дата звернення: 25.02.2020).

41. Модернізація туризмознавства : теорія і практика партнерства : монографія / [авт. кол.]; за заг. ред. Г. П. Скліяра. – Полтава : ПУЕТ, 2015. – 372 с.

42. Нагорський В. Експерти підрахували кількість магазинів, ресторанів і кафе у найбільших містах України. URL: <https://informer.news/eksperty-pidrahuvaly-kilkist-mahazyniv-restoraniv-kafe-u-najbilshyh-mistah-ukrajiny.htm> (дата звернення: 03.03.2020).

43. Найкращі представники туристичного бізнесу Києва: переможці Kyiv Tourism Awards 2018. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/280099-naykraschi-predstavniki-turistichnogo-biznesu-kieva-peremozhtsi-kyiv-tourism-awards-2018> (дата звернення: 02.03.2020).

44. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. URL: http://tourlib.net/books_ukr/pankova311.htm (дата звернення: 28.12.2019).

45. Покоłodна М.М. Регіональний менеджмент в туризмі. / М.М. Покоłodна // Колективна монографія «Туризм як національний пріоритет» за ред. І. М. Писаревського Харків: ХНАМГ, 2010. – 284 с., С. 259-267.

46. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Л. Г. Руденко. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с. URL: https://igu.org.ua/sites/default/files/pdf-text/PolyvachK_Heritage.pdf (дата звернення: 26.12.2019).

47. Полтавець А. М. Рекреаційний потенціал Київської області / Полтавець А.М. // Сторінка молодого вченого. Серія Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2015. – № 2/3. – С. 72-81.

48. Про аеропорт. URL: <https://kbp.aero/airport/about/> (дата звернення: 29.02.2020).

49. Проблеми розвитку туристичного бізнесу : монографія / [Г. П. Скліяра

та ін.]; за заг. ред. Г. П. Скліяра, В. Г. Шкарупи. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 233 с.

50. Програми розвитку туризму та туристичної інфраструктури в Київській області на 2017-2018 роки. URL: https://45a94e62-736b-4d3d-abe7-8ca1bfa0ae4b.filesusr.com/ugd/8400c6_0737432992144272b0b64b5980393b5e.pdf (дата звернення: 29.02.2020).

51. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва. URL: http://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo35.htm (дата звернення: 20.01.2020).

52. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Київської області у 2017 р. URL: https://menr.gov.ua/news/32893.html?fbclid=IwAR3iAgY_0rbRsWb8XxYjooPxrnl1una0PR8 (дата звернення: 25.12.2019).

53. Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія / За ред. І. М. Школи. Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 292 с.

54. Скляр Г.П., Карпенко Н. М. Сталий розвиток сфери туризму на засадах партнерства / Скляр Г. П., Карпенко Н. М. // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 2 (58). – С. 126–130.

55. Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України. Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні. URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/InfrASTRUKTURA.pdf> (дата звернення: 06.03.2020).

56. Статистика пасажиропотоку ІЕВ. URL: <https://iev.aero/press-centre/stats> (дата звернення: 29.02.2020).

57. Стратегія розвитку Київської області на період до 2020 року. URL: <http://oblpto.in.ua/images/docum/nakazi/strateg2020.pdf> (дата звернення: 3.03.2020).

58. Стратегія розвитку Київської області на 2021 – 2027 роки. URL: <https://www.kyivregioneconomy.com/strategiya-kiyivskoyi-oblast-2027> (дата звернення: 25.12.2019).

59. Туризму в Київській області бути! URL: <http://koda.gov.ua/news/turizmu-v-kiivskiy-oblasti-buti/> (дата звернення: 1.03.2020).

60. Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний збірник / Відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2018. 90 с.

61. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистична інформація / Відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2019. – 45 с.

62. Туристичний бум в Чорнобилі: зону відчуження цьогоріч відвідали понад 100 тисяч людей. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-turysty-zona-vidchuzhennia-chaes-rekord/30247943.html> (дата звернення: 25.12.2019).

63. Управління культури, національностей та релігій Київської облдержадміністрації. URL: <http://www.culture-kievobl.com.ua/> (дата звернення: 25.12.2019).

64. Управління туризму та промоції Київської міської державної адміністрації (КМДА). URL: <https://www.facebook.com/kyivtourism/xr9u1Xw> (дата звернення: 25.01.2020).

65. Фізична географія Української РСР / Маринич О. М., Ланько А. І., Щербань М. І., Шищенко П. Г. / Під ред. Маринича О. М. – К. : Вища школа, 1982. – 208 с.

66. Airports Council International Europe. URL: <https://www.aci-europe.org> (дата звернення: 29.02.2020).

67. Airports Council International Europe. URL: <https://www.aci-europe.org/about/about-us.html> (дата звернення: 29.02.2020).

68. International Air Transport Association. URL: <https://www.iata.org> (дата звернення: 29.02.2020).

69. International Civil Aviation Organization. URL: <https://www.icao.int/Pages/default.aspx> (дата звернення: 29.02.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.2

ПЕРЕЛІК

пам'яток культурної спадщини національного значення Київської області,
занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [4]

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Вид пам'ятки	Охоронний номер	№ та дата рішення про взяття під охорону
1	2	3	4	5	6	7
Баришівський район						
1.	Курган «Могила»	III тисячоліття до нашої ери - I тисячоліття	с. Поділля	пам'ятка археології	100001-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Біла Церква						
2.	Городище літописного міста Юр'єва	IX - XIII століття	Замкова гора	пам'ятка археології	100002-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Бориспільський район						
3.	Курган "Глушевська Могила"	III тисячоліття до нашої ери - I тисячоліття	с. Любарці	пам'ятка археології	100003-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Броварський район						
4.	Городище	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Літочки	пам'ятка археології	100004-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Васильківський район						
5.	Городище літописного міста Василіва	IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття	м. Васильків	пам'ятка археології	100005-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
6.	Садина співака І. С. Козловського	кінець XIX - початок XX століття	с. Мар'янівка, вул. Шкільна, 3	пам'ятка історії	100006-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Вишгородський район						
7.	Городище літописного міста	IX - XIII століття	м. Вишгород	пам'ятка археології	100007-Н	Постанова Кабінету

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Вид пам'ятки	Охоронний номер	№ та дата рішення про взяття під охорону
1	2	3	4	5	6	7
	Вишгорода					Міністрів України від 03.09.2009 № 928
8.	Пам'ятник-музей визволителям м. Києва від фашистських загарбників в 1943 році	1958 рік, 1980 рік	с. Нові Петрівці	пам'ятка історії, монументального мистецтва	100008-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Кагарлицький район						
9.	Городище літописного міста Чучина	IX - XIII століття	с. Балико-Щучинка	пам'ятка археології	100009-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
10.	Городище «Іван Гора» - залишки літописного міста Івана	IX - XIII століття	смт Ржищів	пам'ятка археології	100010-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Києво-Святошинський район						
11.	Городище літописного міста Білгорода і могильник	IX - XIII століття	с. Білогородка	пам'ятка археології	100011-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
12.	Городище «Велике Ходосівське»	IX століття до нашої ери - IV століття	між селами Круглик, Ходосівка та Іванковичі (Васильківський район)	пам'ятка археології	100012-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
13.	Городище	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Хотів	пам'ятка археології	100013-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Обухівський район						
14.	Городище літописного міста Святополча	IX - XIII століття	с. Витачів	пам'ятка археології	100014-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
15.	Городище літописного міста Тумаша	IX - XIII століття	с. Старі Безрадиці	пам'ятка археології	100015-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
16.	Городище літописного міста Треполя	IX - XIII століття	с. Трипілля	пам'ятка археології	100016-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Вид пам'ятки	Охоронний номер	№ та дата рішення про взяття під охорону
1	2	3	4	5	6	7
17.	Городище літописного міста Халепа	IX - XIII століття	с. Халеп'я	пам'ятка археології	100017-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
м. Переяслав-Хмельницький						
18.	Літописне місто Переяслав - столиця Переяславського князівства	IX - XIII століття	м. Переяслав-Хмельницький	пам'ятка археології	100018-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
19.	Пам'ятне місце, де відбувалася Переяславська рада	1654 рік, 1961 рік	м. Переяслав-Хмельницький	пам'ятка історії	100019-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
20.	Комплекс пам'яток Михайлівського монастиря	1666—1750 роки	вул. Московська, 34	пам'ятка архітектури	100030-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
21.	Михайлівська церква	1666 рік, 1750 рік	вул. Московська, 34	пам'ятка архітектури	100030/1-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
22.	Дзвіниця Михайлівської церкви	1747 рік	вул. Московська, 34	пам'ятка архітектури	100030/2-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
23.	Комплекс пам'яток Вознесенського монастиря	1700—1776 роки	вул. Г.Сковороди, 53 і 54	пам'ятка архітектури	100031-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
24.	Вознесенський собор	1700 рік	вул. Г.Сковороди, 54	пам'ятка архітектури	100031/1-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
25.	Дзвіниця Вознесенського собору	1770—1776 роки	вул. Г.Сковороди, 54	пам'ятка архітектури	100031/2-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
26.	Будинок колегіуму	1753 рік	вул. Г.Сковороди, 54	пам'ятка архітектури	100031/3-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
27.	Залишки	1089 рік	вул.	пам'ятка	100032-	Постанова

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Вид пам'ятки	Охоронний номер	№ та дата рішення про взяття під охорону
1	2	3	4	5	6	7
	Михайлівського собору		Московська, 34	археології, архітектури	Н	Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
28.	Залишки церкви-усипальні (Спаська)	друга половина — кінець XI століття	вул. Шевченка, 17	пам'ятка археології, архітектури	100033-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 929
Рокитнянський район						
29.	Городище літописного міста Торчеська	IX - XIII століття	с. Ольшаниця	пам'ятка археології	100020-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
30.	Курган «Гайдамацька Могила»	III тисячоліття до нашої ери - I тисячоліття	с. Острів	пам'ятка археології	100021-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Сквирський район						
31.	Археологічний комплекс: городище літописного міста Бакожина, поселення і могильник	IX - XIII століття	с. Буки	пам'ятка археології	100022-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Тетіївський район						
32.	Курганний могильник	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Черепин	пам'ятка археології	100023-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
Фастівський район						
33.	Могила композитора К. Г. Стеценка	1922 рік	с. Веприк	пам'ятка історії	100024-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
34.	Малополовецький археологічний комплекс	IV - II тисячоліття до нашої ери, VII - V століття, III - IV століття, XI - XIII століття, XVII - XIX століття	с. Малополовецьке	пам'ятка археології	100025-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
35.	Городище	IX століття до нашої ери - IV	с. Млинок	пам'ятка археології	100026-Н	Постанова Кабінету Міністрів України

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Вид пам'ятки	Охоронний номер	№ та дата рішення про взяття під охорону
1	2	3	4	5	6	7
		століття				від 03.09.2009 № 928
Яготинський район						
36.	Курганний могильник	IX - XIII століття	с.Ничопорівка	пам'ятка археології	100027-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
37.	Садина майстра народно-декоративного живопису К. В. Білокур	перша половина XX століття	с. Богданівка, вул. К.Білокур	пам'ятка історії	100028-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928
38.	Могила майстра народно-декоративного живопису К. В. Білокур	1961 рік	с. Богданівка	пам'ятка історії	100029-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928

Додаток Б

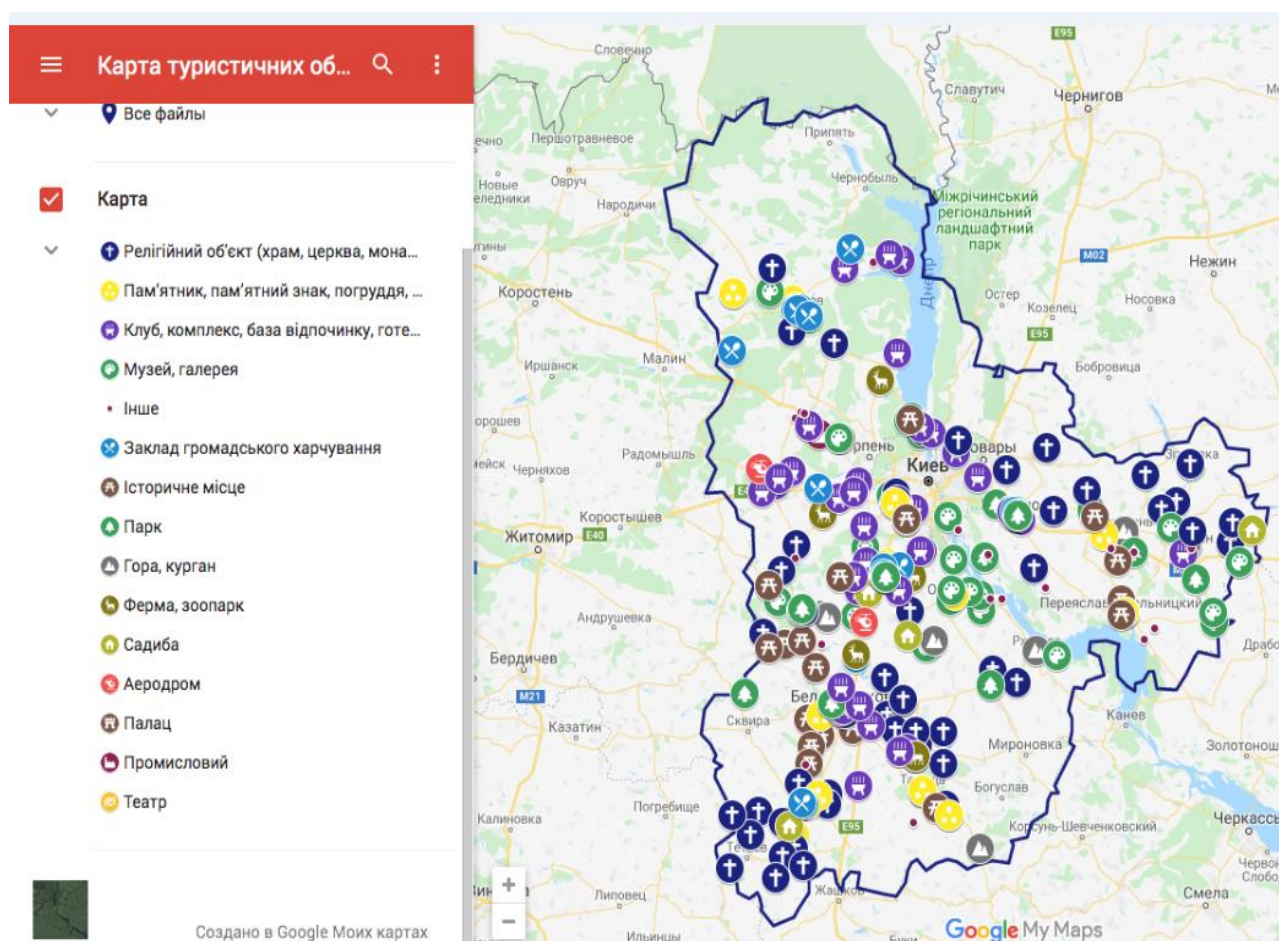

Рис. Б. 1 Інтерактивна карта туристичних об'єктів Київщини [58]

ДОДАТОК В

Туристична діяльність в Україні та Київській області

Таблиця В.1

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи) за регіонами України за період 2016-2018 рр. [60, 61]

(од.)

Регіон	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	1838	1743	1833	-5	+90	-0,3	+5,2
Вінницька	30	27	25	-5	-2	+16,7	+7,4
Волинська	21	23	19	-2	-4	+9,5	+17,4
Дніпропетровська	117	118	119	+2	+1	+1,7	+0,8
Донецька	24	22	31	+7	+9	+29,2	+40,9
Житомирська	16	14	16	0	+2	0	+14,3
Закарпатська	35	31	28	-7	-3	-20	-9,7
Запорізька	66	63	62	-4	-1	-6,1	-1,6
Івано-Франківська	36	34	34	-2	0	-5,6	0
Київська	39	39	45	+6	+6	+15,4	+15,4
Кіровоградська	14	12	13	-1	+1	-7,1	+8,3
Луганська	7	7	8	+1	+1	+14,3	+14,3
Львівська	149	159	142	-7	-17	-4,7	-10,7
Миколаївська	29	23	18	-11	-5	-37,9	-21,7
Одеська	157	140	135	-22	-5	-14	-3,6
Полтавська	17	17	15	-2	-2	-11,8	-11,8
Рівненська	26	26	27	+1	+1	+3,8	+3,8
Сумська	20	19	18	-2	-1	-10	-5,3
Тернопільська	19	17	20	+1	+3	+5,3	+17,6
Харківська	90	84	83	-7	-1	-7,8	-1,2
Херсонська	15	14	16	+1	+2	+6,7	+14,3
Хмельницька	27	26	25	-2	-1	-7,4	-3,8
Черкаська	25	24	27	+2	+3	+8,0	+12,5
Чернівецька	36	38	39	+2	+1	+8,3	+2,6
Чернігівська	17	15	12	-5	-3	-29,4	-20,0
м. Київ	806	751	856	+50	+105	+6,2	+14,0

Продовження Додатку В
Таблиця В.2

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичні особи-підприємці) за регіонами України за період 2016-2018 рр. [60, 61]

(од.)

Регіон	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	1668	1726	2460	+792	+734	+47,5	+42,5
Вінницька	38	42	62	+24	+20	+63,2	+47,6
Волинська	48	43	55	+7	+12	+14,6	+27,9
Дніпропетровська	205	207	297	+92	+90	+44,9	+43,5
Донецька	9	20	62	+53	+42	+588,9	+210,0
Житомирська	40	33	47	+7	+14	+17,5	+42,4
Закарпатська	30	32	63	+33	+31	+110,0	+96,9
Запорізька	95	97	126	+31	+29	+32,6	+29,9
Івано-Франківська	71	71	94	+23	+23	+32,4	+32,4
Київська	80	77	172	+92	+95	+115,0	+123,4
Кіровоградська	33	31	41	+8	+10	+24,2	+32,3
Луганська	12	10	21	+9	+11	+75,0	+110,0
Львівська	123	123	200	+77	+77	+62,6	+62,6
Миколаївська	40	40	69	+29	+29	+72,5	+72,5
Одеська	111	124	135	+24	+11	+21,6	+8,9
Полтавська	71	76	140	+69	+64	+97,2	+84,2
Рівненська	40	34	66	+26	+32	+65,0	+94,1
Сумська	37	39	61	+24	+22	+64,9	+56,4
Тернопільська	34	28	43	+9	+15	+26,5	+53,6
Харківська	165	179	183	+18	+4	+10,9	+2,2
Херсонська	57	53	64	+7	+11	+12,3	+20,8
Хмельницька	62	64	64	+2	0	+3,2	0
Черкаська	61	68	74	+13	+6	+21,3	+8,8
Чернівецька	30	27	38	+8	+11	+26,7	+40,7
Чернігівська	34	36	46	+12	+10	+35,3	+27,8
м. Київ	142	172	237	+95	+65	+66,9	+37,8

Продовження Додатку В
Таблиця Б.3

Показники кількості туристів – громадян України, обслугованих
туроператорами та турагентами в Україні у 2016-2018 рр. [60, 61]

(осіб)

Показники	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) - усього	2216323	2365424	3884682	+1668359	+1519258	+75	+64
у тому числі подорожуючих: - в межах України	375091	393396	376569	+1478	-16827	+0,4	-4,3%
- за кордоном	1841232	1972028	3508113	+1666881	+1536085	+91	+77
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) - усього	298212	401397	596820	+298608	+195423	+100	+47
у тому числі подорожуючих: - в межах України	78470	83571	80230	+1760	-3341	+2,20	-4
- за кордоном	219742	317826	516590	+296848	+198764	+135	+63

Продовження Додатку В
Таблиця В.4

Показники кількості туристів – іноземців, обслугованих туроператорами
та турагентами в Україні у 2016-2018 рр. [60, 61]
(осіб)

Показники	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) - усього	33784	38563	72941	+39157	+34378	+115,9	+89,1
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) - усього	1287	1042	3004	+1717	+1962	+133,4	+188,3
Разом	35071	39605	75945	40874	36340	+116,5	+91,7

Таблиця В.5

Показники структури готелів та аналогічних засобів розміщування за
видами в Україні, 2016-2017 рр. [33]

Заклади	Роки			
	2016		2017	
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %
Усього готелів та аналогічні засоби розміщування, з них	2534	100	2474	100
готелі	1703	67,2	1704	68,9
мотелі	139	5,5	137	5,5
хостели	40	1,6	36	1,5
кемпінги	14	0,6	12	0,5
агроготелі	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	90	3,6	84	3,4
туристичні бази, гірські притулки тощо	548	21,6	501	20,3

Продовження Додатку В

Таблиця В.6

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні, 2016-2017 рр. [33]

Заклади	2016		2017	
	осіб	питома вага, %	осіб	питома вага, %
Готелі та аналогічні засоби розміщування, усього з них	5037075	100	5135164	100
готелі	4332043	86,0	4395846	85,6
мотелі	101300	2,0	110699	2,2
хостели	52552	1,0	44498	0,9
кемпінги	8218	0,2	7814	0,2
агрозотелі	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	181178	3,6	192308	3,7
туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщування	361784	7,2	383999	7,5

Таблиця В.7

Показники кількості закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2016-2017 рр. [33]

(од.)

Заклади	2016	2017	Відхилення	
			абсолютне (+; -)	відносне, %
			2017/2016	2017/2016
Санаторії	172	169	-3	-1,7
Дитячі санаторії	107	103	-4	-3,7
Пансіонати з лікуванням	12	12	0	0,0
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	17	14	-3	-17,6
Санаторії-профілакторії	63	55	-8	-12,7
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	3	3	0	0,0
Будинки відпочинку	11	14	+3	+27,3
Пансіонати відпочинку	62	53	-9	-14,5
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	1265	1212	-53	-4,2
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	10	6	-4	-40
Разом	1722	1641	-81	-4,7